

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra filosofie a religionistiky

Bakalářská práce

LIDOVÉ ZVYKY JIŽNÍCH ČECH: MAJÍ ŠANCI PŘEŽÍT NOVÉ MILÉNIUM?

Vedoucí práce: Mgr. Martin Klapetek

Autor práce: Jitka Zimová

Studijní obor: Humanistika

Ročník: Třetí

2009

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

19. dubna 2009

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Martinu Klapetkovi za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce a PhDr. Františku Krejčovi za cennou konzultaci.

Obsah:

ÚVOD	6
1. Původ a vznik lidových zvyků	8
2. Druhy lidových zvyků (svátků)	8
2.1 Církevní svátky.....	8
2.2 Světské svátky.....	8
3. Rozdíl mezi zvykem, pověrou a pranostikou	8
4. Od zimy až do jara	9
4. 1 Nový rok, 1. leden.....	9
4. 2 Svátek Tří králů, 6. leden.....	11
4. 3 Hromnice, 2. únor.....	13
4. 4 Masopust, únor.....	14
4. 5 Svatý Valentin, 14. únor.....	17
4. 6 Postní doba, únor-březen.....	19
4. 7 Vynášení smrti, přinášení léta, březen.....	20
5. Od jara až do léta	21
5. 1 Velikonoce, 22.březen – 25.duben.....	21
5. 2 Apríl, 1. duben.....	27
5. 3 Svatý Jiří, 24. duben.....	27
5. 4 Filipojakubská noc, 30.duben.....	28
5. 5 Svátek práce, 1. květen.....	29
5. 6 Jan Nepomucký, 16. květen.....	30
5. 7 Letnice, 10. květen – 13. červen.....	31
5. 8 Boží Tělo, červen.....	34
5. 9 Sklizeň, červenec – srpen.....	35
5. 10 Poutě, hlavně v období léta.....	37

6. Podzim až zima	39
6. 1 Svatý Václav, 28. září.....	39
6. 2 Dušičky, 1., 2. listopad.....	41
6. 3 Posvícení, říjen, listopad.....	42
6. 4 Advent, 27. listopad – 3. prosinec.....	44
6. 5 Svatá Barbora, 4. prosinec.....	46
6. 6 Svatý Mikuláš, 6. prosinec.....	48
6. 7 Svatá Lucie, 13. prosinec.....	50
6. 8 Vánoce, 24. prosinec – 6. leden.....	52
7. Důvody proč zvyky mizí	63
8. Pokus o obnovu dodržování zvyků	63
9. ZÁVĚR	64
10. Seznam použité literatury	65
11. Seznam zkratk	67
12. Abstrakt	68
13. Abstract	69

ÚVOD

Téma Lidové zvyky jižních Čech – Mají šanci přežít nové milénium? jsem si vybrala hlavně kvůli jedné příhodě. Jela jsem městskou hromadnou dopravou do školy a přistoupil můj spolužák. Chvíli jsme si spolu povídali a pak jsem se ho zeptala, jestli už ví, kam půjde na májku. On mi na to odpověděl, že tam u nich (Benešov u Prahy) májku neslaví. To mě docela zarazilo, protože jsem zvyklá na májku chodit každý rok. Začala jsem přemýšlet, proč ji tam neslaví a tak mě napadlo toto téma.

V první kapitole píší o původu a vzniku zvyků. Toto téma samo by se dalo zpracovat do mnoha knih a tak se omezím jen na to, co mi přijde jako nejvíce hlavní důvod.

Ve druhé kapitole uvádím rozdělení zvyků na církevní a světské.

Ve třetí kapitole vysvětlím rozdíl mezi zvykem, pověrou a pranostikou.

Kapitoly čtyři, pět a šest se věnují svátkům, protože lidové zvyky se vztahují hlavně k nim. Uvádím historii toho konkrétního svátku a k tomu popisují zvyky, které se k němu váží.

V kapitole sedmé se pokusím najít důvody, které vedou k tomu, že se lidové zvyky přestávají udržovat.

V osmé kapitole se zkusím zamyslet nad tím, co udělat, aby se nynější zvyky dochovaly pro příští generace.

V závěru shrnu svou práci.

Ve své práci jsem se zaměřila na region jižních Čech, hlavně na okres Českobudějovicka a Českokrumlovska.

Čerpala jsem hlavně z fondu Jihočeské vědecké knihovny a také z knihovny Teologické fakulty. Zvolila jsem srovnávací metodu, některé knihy se v určitých faktech lišily a tak uvádím ve své práci například několik různých důvodů, proč se konkrétní svátek slaví v konkrétní dobu.

1. Původ a vznik lidových zvyků

Původ a vznik lidových zvyků může člověk spatřovat v dávných rituálech, kultech. Dříve, když lidé něčemu nerozuměli, ve smyslu přírodních zákonů, nebo se něčeho báli, neuměli si něco vysvětlit, tak je pak logické, že dělali vše proto, aby se ubránili. Ať už jim v tom pomáhaly pohanské nebo křesťanské praktiky, je jisté, že vírou a opakováním lze dosáhnout čehokoli.

Jak jsem napsala již v úvodu, dalo by se toho napsat mnohem víc, ale tyto důvody mi přijdou jako nejdůležitější.

2. Druhy svátků

2. 1 Církevní

Tři králové, Hromnice, Svatý Valentin, Postní doba, Velikonoce, Svatý Jiří, Svatý Jan Nepomucký, Letnice, Poutě, Boží Tělo, Svatý Václav, Dušičky, Advent, Svatá Barbora, Svatý Mikuláš, Svatá Lucie, Vánoce

2. 2 Světské

Nový rok, Masopust, Vynášení smrti, přinášení léta, Apríl, Filipojakubská noc, Svátek práce, Sklizeň, Posvícení

3. Rozdíl mezi zvykem, pověrou a pranostikou

Zvyk: „...tradiční obyčeje jistého společenského celku: lidové zvyky“¹

Pověra: „nepodložená víra v souvislost věcí a jevů, příklad: pověra, že třináctka je nešťastné číslo“²

Pranostika: „lidová průpovídka, zvláště o (předpovědi) počasí“³

¹ *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia. 2003, str. 585.

² *Tamtéž*, str. 300.

³ *Tamtéž*, str. 305.

4. Od zimy do jara

4. 1 Nový rok, 1. leden

Staří Čechové spojovali počátek roku s 25. prosincem, tedy se zimním slunovratem. O náš kalendář, jak jej známe dnes, se zasloužili Římané. Začátek roku v jejich kalendáři byl stanoven původně na 1. března, kdy konzulové nastupovali do svých úřadů. Den nástupu se však roku 153 před naším letopočtem přesunul na 1. ledna. Roku 46 před naším letopočtem, tedy o století později, se 1. leden dostal do kalendáře Gaia Julia Ceasara jako počátek roku. Sestavoval ho Sósigenes.⁴ Ceasar tento kalendář sám uzákonil, kalendář podle něj dostal své jméno a používal se až do roku 1582, kdy ho přetvořil papež Řehoř XIII., po kterém byl nový kalendář pojmenován jako gregoriánský. I když juliánský kalendář označil 1. leden za počátek roku, našlo se několik zemí, které se tohoto zvyku nedržely. Jako příklad mohu uvést Francii, kde se starořímský kalendář se začátkem roku stanoveným na 1. březen, používal přibližně do 15. – 17. století. Někde jako začátek roku uváděli Velikonoce. Nový rok pro zemědělce začínal většinou až 25. března a to z jednoho prostého důvodu, právě v tuto dobu procítá příroda ze svého zimního spánku. 25. prosinec jako Nový rok se u nás udržel po celou vládu všech Přemyslovců.⁵ K ujednání přijetí 1. ledna jako počátek roku dochází od 17. století. Co se týká církevního roku, 1. leden se nazývá Svátek Obřezání Páně.⁶ Také se nazývá Uvedení matky Boží Panny Marie. Liturgický nový rok začíná adventem, který se překládá jako „příchod“, a je ve znamení čekání příchodu Spasitele na svět.

Kromě přání k Novému roku, dříve se říkalo k novému létu, bylo zvykem přidávat k přání i nějakou drobnost, a toto celé neslo poetický název Koleda nového léta. Psaná novoroční přání nejsou novodobým vynálezem. Jejich předchůdcům se říkalo „minuce“ (jednalo se o malované a veršované přání) a posílali je učitelé městské radě, vrchnosti a jiným důležitým občanům.

⁴ Srov. TOUFAR, P. *Český rok na vsi a ve městě, Leden – Srpen*. Třebíč: Akcent, 2004. str. 7.

⁵ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčejy*, Praha: Albatros, 2004. str. 21.

⁶ Srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčejy*, České Budějovice: DONA, 1991. str. 43.

Kantoři samozřejmě ke zhotovení „minucí“ využívali své žáky, často místo vyučování, proto se nelze divit, že se tu a tam zvedla vlna nesouhlasu, ta však nic nezmohla.⁷

Nicméně k zániku „minucí“ došlo někdy v polovině 18. století. O obnovu posílání novoročenek se pokusil ve 30. letech 19. století hrabě Karel Chotek těm přátelům, za kterými se nemohl osobně dostavit. Posílal novoročenky vlastenecké, jednak s vyobrazením významných lidí naší historie, jednak světců. Ale největší rozmach zažily novoročenky až na konci 19. století. Z této doby také pochází oblíbená zkratka P.F., která se píše před novým letopočtem a pochází z francouzského „Pour féliciter“, což znamená pro štěstí. Tato dvě písmenka se k nám dostala tehdy, když jsme byli součástí Rakouska-Uherska.⁸

K Novému roku se váže mnoho pořekadel. To nejznámější zní: „Jak na Nový rok, tak po celý rok“. Což jinými slovy znamená, že co bude člověk dělat v tento den, to samé bude dělat po celý rok. Takže se lidé k sobě navzájem chovali mile a slušně, nehádali se, ani se na sebe nehněvali, chodili na procházky a do kapsy a do peněženky si dávali peníze. Dříve se také věřilo, že když někdo něco vynesou z chalupy, tak to bude po celý rok chybět. Dokonce se váže pověra k lidem, kteří vstupují do domu jako hosté: *„...když jako první vstoupilo do stavení malé dítě nebo děvče, znamenalo to štěstí, chasník přinášel veselí, těhotná žena věštila nemoc, přišel-li muž, hospodář se mohl radovat, neboť se mu měl narodit syn nebo že se rozroste hospodářství. Když jako první vešla žena, znamenalo to opak a hospodáři se celý rok nedařilo.“*⁹

K typickým novoročním jídlům patří ovar (pro štěstí) nebo čočka (pro peníze). V žádném případě to nesmí být kuře nebo jiný pták, aby štěstí neulétlo. V některých domácnostech se podává vánočka s jedním zapečeným hráškem a ten, kdo ho objeví, bude mít po celý rok štěstí.

⁷ Srov. TOUFAR, P. *Český rok na vsi a ve městě, leden – srpen*, str. 14.

⁸ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 26.

⁹ Srov. TOUFAR, P. *Český rok na vsi a ve městě, leden – srpen*, str. 15.

V první polovině 20. století se stalo běžným zvykem, že dům od domu chodili s přáním všeho nejlepšího do Nového roku popeláři, kominíci, domovníci, tedy lidé různých profesí, s nimiž se lidé dostávali po celý rok do styku, a za svůj výkon, byl-li dobrý, byli odměněni malou drobností.¹⁰ Speciálním zvykem na Tábořsku a Budějovicku bylo chození s bukačem, zde se říkávalo s brumbálem nebo s bručálem. Bukač je malý soudeček, jehož otvor je potáhnutý kůží jako u bubnu. Ještě předtím se dá do středu kůže žíně, která vypadá jako ohon. Ke hře na bukač jsou potřeba dva chlapci, jeden drží soudek, druhý střídavě tahá navlhčenýma rukama za žíně. S bručálem chodívali tři chlapci a zpívali ke hře koledu. Poté dostali od hospodyně pamlsky a od hospodáře peníze.¹¹

4. 2 Svátek Tří králů, 6. leden

Tento svátek je znám již od 4. století, tenkrát byl ovšem označován jako svátek Zjevení Páně. K tomu, že je nyní spojován se Třemi králi, dochází až v pozdější době. Když se podíváme do Bible, tak v evangeliu sv. Matouše není přesně uvedeno ani kolik mudrců bylo, ani jak se jmenovali.¹² Dříve se uvádělo, že jich bylo mezi dvěma a dvanácti. Teprve později se ustanovil počet na třech, zřejmě podle počtu darů. To, že zkratka C+M+B označuje jejich jména, tedy Kašpar, Melichar a Baltazar, je známé. Avšak podle některých badatelů tato zkratka znamenala původně požehnání „Christis mansionem benedicat“, což do češtiny přeloženo znamená Kristus ať požehná příbytek.¹³

V pobělohorské době obcházel stavení duchovní s ministranty a kostelníkem. Chodili domem, který vykuřovali kadidlem a kropili svěcenou vodou, přitom se modlili a zpívali a na dveře, resp. na horní část rámu dveří psali K(C)+M+B. Později obcházel učitel s kostelníkem. Tříkrálová obchůzka se nakonec stala doménou tří malých chlapců.

¹⁰ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčejy*, str. 21.

¹¹ Srov. ZÍBRT, Č. *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha: Vyšehrad, 2006. str. 55.

¹² Srov. Mt 2, 1 – 12.

¹³ Srov. VONDRUŠKA, V., *Církevní rok a lidové obyčejy*, str. 45.

Ti se na koledu vždy pečlivě vystrojili: na hlavu si vzali papírovou korunu, udělali si vousy z bílé vaty, oblékli si dlouhou bílou košili a přepásali ji stuhou nebo provazem. Třetí z králů, ten co šel poslední, si černil tvář sazemi nebo líčidlem. Na většině obrázků a v koledách je vykreslen jako černý nebo mouřenín. Právě pro jeho černou barvu pleti si lidé mysleli, že pochází z Afriky nebo Ameriky, jak je uvedeno v jedné moravské koledě. Už ve 14. století je na malbách vyobrazen muž tmavé pleti, který je ovšem označován jako nejmladší Kašpar. V průběhu staletí byly třem králům měněny podoby, takže jako Černý je dnes označován Baltazar.¹⁴ V jižních Čechách na Milevsku chodili tři dospělí muži a nosili skleněnou hvězdu se světlem.¹⁵

Dnešní podoba tříkrálové koledy se pomalu začíná podobat té v minulosti. Jen ty kostýmy jsou honosnější a na koledu chodí i dívky. Mnohdy se i lidé vrací k náboženské podobě zvyku, takže s dětmi z věřících rodin můžeme zahlédnout i duchovního. Poslední dobou se stalo zvykem, že se pořádají různé dobročinné sbírky. K nejznámějším patří charitativní Tříkrálová sbírka pod záštitou České katolické charity.¹⁶

Na den Tří králů žehná kněz tříkrálovou vodu, kadidlo a křídu. K tříkrálové vodě se váže pár pověr, neboť byla považována za kouzelný prostředek, takže ji lidé tajně odnášeli z kostela. Hospodáři s ní poté kropili svá stavení, aby se jim vyhnul oheň, a stromy, aby měly dobrou úrodu. Také se říkalo, že kdo na Tři krále vypije trochu tříkrálové vody, bude dlouho zdravý.¹⁷ Lidé si rádi věštili a věští budoucnost. Jedna taková věštba se právě prováděla v předvečer Třech králů. Jednalo se o věštbu ze sedmi hrnečků. Pod sedm hrnečků se dalo sedm předmětů, př. uhlí, chleba, zásnubní prsten, ... Kdo chtěl znát svůj osud, se zavázanýma očima si odklopil jeden hrneček a co tam našel, to ho čekalo, bráno symbolicky.¹⁸ Dne 5. ledna si lidé zapalovali doma svíčky stejné délky. Ten, komu nejdřív dohořela, měl zemřít jako první.

¹⁴ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčejy*, str. 37.

¹⁵ Srov. TOUFAR, P. *Český rok na vsi a ve městě, leden – srpen*, str. 20.

¹⁶ <http://www.charita.cz/article.asp?nArticleID=479&nLanguageID=1>

¹⁷ Srov. TOUFAR, P. *Český rok na vsi a ve městě, leden – srpen*, str. 16.

¹⁸ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčejy*, str. 38.

Předmětem zkoumání byl i kouř z plamene svíčky. Když stoupal vzhůru, bylo to dobré znamení, neboť se jeho duše měla dostat do nebe, avšak klesal-li k zemi, tak to bylo špatné, protože to znamenalo opak, tedy že půjde do pekla. Podobně jako na Štědrý večer se lilo olovo.¹⁹ Dne 6. ledna jinak končí doba vánoční a ve většině domácností se odstrojuje stromeček.

Hrály se divadelní hry o narození Krista a příchodu Tří králů. Zprvu se hrávaly v jezuitských kolejích a bývaly tak oblíbené, že se postupně rozšířily i na venkov. Postupem doby v 18. a 19. století se přesunuly do klášterů, ale i do divadel.²⁰

4. 3 Hromnice, 2. únor

Patří k těm svátkům, jež mají pevně stanovené datum. Slaví se rovných 40 dnů po narození Páně, tj. 25. prosince.²¹ Východní křesťané slaví tento svátek zhruba od 4. století, západní od století pátého. Kdy se dostal k nám není jisté, ale zřejmě ve chvíli, kdy zde křesťanství zapustilo hlouběji své kořeny.²² Tento svátek se původně nazýval „hypapanté“, tj. Setkání starce Simeona s Ježíšem, později býval označován jako Očišťování Panny Marie a v dnešní liturgii je znám jako Uvedení Páně do chrámu.²³ Hromnice je slovo odvozené od svíček „hromniček“ a je lidovým názvem. Svíčky „hromničky“ jsou posvěcené svíčky, které lidé používali na ochranu před ďáblem a hromem. Byly také používány při bouřce s prosbou o pomoc.²⁴ Žehnat svíčky na Hromnice je zvykem už od 10. století. Říká se „Na Hromnice o hodinu více“, což je pravdivé přísloví, neboť se den začíná opět pomalu prodlužovat.

¹⁹ Srov. TOUFAR, P. *Český rok na vsi a ve městě, leden – srpen*, str. 18.

²⁰ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 34.

²¹ Více v kapitole o Vánocích.

²² Srov. TOUFAR, P. *Český rok na vsi a ve městě, leden – srpen*, str. 45.

²³ Srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčeje*, str. 46.

²⁴ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 42.

4. 4 Masopust, únor

I když toho nemá mnoho společného s liturgií, přece se řídí církevním kalendářem. Slaví se totiž ve dny, které předcházejí Popeleční středě. Ta zahajuje 40 denní půst, který končí o Velikonocích. A protože Velikonoce jsou pohyblivé svátky, logicky k nim patří i masopust.²⁵ Celé masopustní období začíná po Třech králich, jeho vyvrcholení jsou tři dny před Popeleční středou, neděle až úterý. Díky Velikonocím může připadnout masopustní neděle na období mezi 1. únorem a 7. březnem.

Nejstarší písemné zprávy o masopustu jsou ze 13. století.²⁶ Historie masopustu sahá pravděpodobně až do starověku, kdy je spojován s různými slavnostmi, k nimž patří např. bakchanálie, oslavy pořádané na počest boha úrody a vína Dionýsia neboli Bakcha, které však byly římským senátem zakázány. Masopust také býval spojován s pohanskými magickými rituály, při nichž se používaly kůže zvířat. Tento svátek s hojností jídla, pití a radovánek se samozřejmě církvi nelíbil. Ale i když ho zakazovala jak chtěla, bylo to zbytečné. Jediným zadostiučiněním mohlo být to, že určuje datum tohoto svátku. A ještě jednoho se jim podařilo dosáhnout, hlavně v době baroka se chodili věřící poslední masopustní den vyzpovídat do kostela, tím pádem si připomínali, že poté následuje půst.²⁷ Období masopustu patřilo a dodnes ještě patří k jednému z nejveselejších období roku. Byla to doba radovánek, hodů, zabijaček a tancovaček. Ne nadarmo se říkalo masopustní neděli „telecí“. V době masopustu se často konaly svatby, které mnohde trvaly i několik dnů. V té době se totiž nemuselo spěchat na pole a protože byla doba zabijaček, bylo i co jíst. Dokonce se i říkalo, že manželství, které bude uzavřeno v době masopustu, bude trvalé a šťastné.²⁸

Tři masopustní dny: prvním byl „tučný“ čtvrtek, byla to jakási příprava na neděli, původně bylo na jídelníčku maso hovězí, jehněčí nebo zvěřina, od 19. století se dává přednost právě zabijačce, nebo „vepřu, knedlu, zelu“.

²⁵ Srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčeje*, str. 48.

²⁶ Tamtéž, str. 48.

²⁷ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 46.

²⁸ Srov. TOUFAR, P. *Český rok na vsi a ve městě, leden – srpen*, str. 27.

Mnoho lidí si také dávalo od této doby k obědu pečenou husu. Typickým masopustním zákuskem jsou koblihy. Říkalo se, že na „tučný“ čtvrtek musí člověk co nejvíce jíst a pít, aby měl celý rok sílu.

Hlavní zábava se však začínala odehrávat v neděli. Po dobrém obědě se všichni začali chystat na zábavu, která se mnohdy protáhla až do rána.

Vrcholným dnem masopustu bylo úterý. V tento den se hlavně pořádaly maškarní průvody. Chodívají od domu k domu, zpívá se a tancuje. Všude, kam masky přijdou, dostanou pohoštění a ještě výslužku. Někdy dostanou i peníze, které se pak propijí v hospodě. Průvody většinou končily hranou scénkou, popravou Masopusta, ať už se jednalo o věšení, topení či jiný způsob „likvidace“. V úterý už zábava nepokračovala až do rána, končilo se o půlnoci, přesně v moment, kdy ponocný zatroubil na roh. Mnohde se pak pochovala basa, buď skutečná nebo figurína, kterou „pohřbili“ venku na znamení, že na ni v příštích týdnech nebude nikdo hrát. Tím se ukončilo veselí a nastalo dlouhé období půstu. Nadto se i věřilo, že země je v dobu, než vydá úrodu, těhotná a tak se po ní nesmí skákat a dupat.²⁹

Dnešní podoba: většinou se podobá dřívějším tradicím, průvod prochází obcí, zastavuje u domů a jde až do hospody. Někde se žádá starosta o to, aby vydal povolení k průchodu obcí, přičemž masky slibují, že nebudou provádět neplechty. Při pochování Bakcha se čte rozsudek, ve kterém se můžou připomínat události, které se staly za minulý rok v obci. Novinkou posledních let je posouvání doby masopustu na sobotu nebo na pátek.³⁰

Masky: nejsou samozřejmě novodobou záležitostí, některé, zejména zvířecí, si zachovávají svou podobu už z dob pohanských. Masky samotné byly oblíbeným artiklem po celý středověk, dokonce si je lidé brávali s sebou do kostela. Jak staletí ubíhala, obliba masek pomalu uvadala, až se omezila jen na dobu masopustu. Avšak s tím, jak zanikaly různé zvyky a obyčeje, zanikaly pomalu i masky. Obliba masek začala pomalu stoupat v poslední čtvrtině 19. století. Hlavně díky národopisným pracovníkům a lidem, kteří ctí staré tradice.

²⁹ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 54.

³⁰ Tamtéž, str. 56.

Existuje pár vybraných masek, které se účastní každého průvodu. Řadíme sem „medvěda“, „kobyly“, „Žida“. Počet masek se může různit, někdy stoupá na 40. Dnes je oblékají muži i ženy, zatímco dříve bylo nemyslitelné, aby se žena účastnila průvodu. Někde si například masku „Turka“ nebo „Laufra“ oblékali jen svobodní chlapi.³¹

Maska je dnes chápána jako veselý doplněk k průvodu, avšak v minulosti šlo o to, aby se člověk jejich pomocí přiblížil přírodě. Znamenalo to, že když si na sebe oblékl kostým lišky, chtěl být chytrý jako liška. Obilí aby mu vyrostlo do takové výše, do jaké mu sahá na klobouku.³² Kůň byl symbolem síly již v antice. Nebo medvěd, který bývá většinou v každém průvodu. Na Doudlebsku se mu říkalo „matka masopust“, neboli „caperda“ podle cepu. Připomíná úrodu a polní práce. Někdy mívá na zádech připevněnou panenku jako mívá matka své dítě. Materiál byl v průběhu 19. století hlavně přírodní, suché lodyhy hrachoviny, někde sláma.

"Dosud v jihočeské masopustní koledě na Doudlebsku nosí masky druhotně zvané rybníkáři klobouk, na jehož vrcholu se usazuje v ten den zabitá slepice. V průběhu obchůzky ještě nedávno vstupovaly do polovypuštěného obecního rybníka a poválely se v jeho bahně - údajně proto, aby se v něm urodilo v příštím roce hodně ryb."³³

Průvod se musí zastavit u každého domu, kdyby některý dům byl vynechán, byla by to ostuda." *Na Doudlebsku v domě, kde drží smutek se samozřejmě kolednický průvod zastaví, ale nehraje se a tanečníci před okny oběhnou tzv. tiché kolečko, podobně jako před pomníkem padlých na návsi.³⁴*" Samotné „kolečko“ vypadá následovně: na dvě písně ve tříčtvrtěním taktu obíhají mládenci do kola.

Příprava masek je někdy otázkou hodin, jindy trvá měsíce. Někde si je muži připravují sami, někde pomáhají i ženy, třeba s přípravou květin z papíru do klobouku, jako je např. na Doudlebsku, kde se nosí vysoké klobouky pokryté 365 květinami, stejný počet jako je dní v roce, nahoře je připevněno pět větviček jalovce s červenými růžičkami, mají připomínat pět ran Kristových.

³¹ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 57.

³² Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 17.

³³ LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, Praha: NLN, 2004. str. 17, 18.

³⁴ Tamtéž, str. 20, 21.

Mládenců chodí většinou sedm, tedy příprava není vsutku snadná.

Průvod na Lišovsku: „Ústřední postavou je masopustní král ... Bakchus. Jede na starodávném kočáře, v němž sedí na sudu, a kolem sebe má skupinu služebnictva; mezi nimi vynikají barevně oblečené cikánky. ... Před průvodem se řítí hlasatel s drábem, aby mu udělali cestu a oznámili, že slavný průvod boha Bakchuse se již blíží. Za nimi vjíždějí do ulic masopustní králové na koních. ... Za nimi se vine veselý houf masek, který předvádí divákům rozmanité kousky. ... Vše tančí, poskakuje, žertuje za doprovodu několika svérázných muzik. ...“³⁵

V jižních Čechách se říkalo „koni“ nebo „kobyly“ „klibna“ nebo „Perechta“. Doprovázena byla dvěma „kozlíky“. Tyto masky byly jak masopustní, tak tříkrálové. „Klibně“ se říkalo i „šimla“ nebo „lucka“.³⁶

To, že se v době masopustu slaví také karnevaly po celém světě, není výjimečné. Je to hlavně zásluha migrace a kolonizace Evropanů do ostatních koutů světa, hlavně na americký kontinent. Etymologicky vzato je to totéž, neboť „carnevale“ (v italštině) znamená totéž co masopust (carne = maso, vale = sbohem).³⁷

4. 5 Svatý Valentin, 14. únor

Většina lidí si myslí, že je to americký svátek, ale v tom se mýlí. Pochází původně z Evropy. Nejen svátek, ale i samotný Valentin. Byla to totiž skutečná osoba, i když Valentinů bylo mezi křesťanskými světci víc. Buď se může jednat o římského kněze a lékaře, který žil ve 3. století za císaře Claudia II. Byl umučen dne 14. února a pohřben u silnice Via Flaminia. Nebo jím může být biskup z Terni u Říma, taktéž umučen dne 14. února a také žil ve 3. století. Avšak možné je i to, že se jedná o tu samou osobu. Jeho hrob se stal brzy poutním místem křesťanů, později zde byla postavena i bazilika.³⁸

³⁵ BONUŠ, F. *Mezi dvěma slunovraty*, Gottwalov (Zlín): Krajské nakladatelství. 1959, str. 16, 17.

³⁶ Srov. ZÍBRT, Č. *Veselé chvíle v životě lidu českého*, str. 98.

³⁷ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 54.

³⁸ Tamtéž, str. 78.

Původ tohoto svátku má víc verzí. Někteří ho spatřují v římských oslavách „luperkálií“, které se slavily 15. února. V podstatě se jednalo o svátek úrody, jeho patronem byl veselý bůžek Lupercus neboli Pan. Římané tento svátek trávili velmi příjemně, totiž s jídlem, pitím a milováním.

Další verzí o jeho původu jsou oslavy starořímské bohyně Juno, která byla ochránkyní manželství a rodiny.

Jiný možný počátek můžeme hledat ve Francii na konci 15. století, kde bylo mnoho prostitutek. Pořádaly své vlastní akce a mezi ně patřila i jedna, při které na den svatého Valentina předávaly francouzskému králi každý rok kytici. Tak se dělo až do Velké francouzské revoluce, která tuto tradici přerušila a po níž mnoho prostitutek muselo opustit zem a byly odvezeny do Ameriky. Svůj zvyk si vzaly s sebou.³⁹

Vraťme se k Valentínovi. O jeho skutcích se vypráví mnoho legend. Prý vyléčil slepou dívku, do které se zamiloval; doporučoval mužům, aby nechodili válčit, ale zůstali doma s manželkami; nejznámější legenda praví, že byl knězem, který tajně oddával a za to byl popraven.

Hlavní důvod, proč je svátek svatého Valentina tak oblíben, představují „valentinky“. I zde můžeme hledat stopu Valentina, neboť legenda praví, že když byl uvězněn, tak se do něho zamilovala žaláříkova dcera. Té prý zanechal dopis, který podepsal „S láskou Tvůj Valentin“. Tato věta vytrvala během staletí a používá se dodnes. Nejstarší dochovaná „valentinka“ je ze 16. století, ale skutečným hitem se stala až o dvě staletí později. Nejprve se používaly tištěné mědirytiny, pak nastoupily dřevoryty, litografie, až jsme se dnes navykli používat elektronickou cestu. Obsah však zůstává stále stejný.⁴⁰

³⁹ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 79.

⁴⁰ Tamtéž, str. 80.

4. 6 Postní doba, únor - březen

Předvelikonoční půst začíná Popeleční středou, trvá 40 dnů do Velikonoc a končí v neděli na Boží hod. Po celý půst nebyly žádné tancovačky, hlučné svatby a nebylo ani vhodné smlouvat si noční milostná dostaveníčka.

Podle církve se lidé postí, aby si připomněli Ježíšův 40 denní pobyt na poušti, kde se stravoval prostým způsobem a odolával pokušení ďábla.⁴¹ Pro křesťana tato doba znamená pokání, sebezpytování a rozjímání, tedy vnitřní duševní přípravu na Velikonoce. Protože půst musí být půstem co se týká jídla, jedly se jen jednoduchá a bezmasá jídla. Bylo to dědictví z minulých dob, neboť v této době nezbyvalo mnoho zásob a na novou úrodu si lidé museli počkat. Jedly se kaše, placky a jídla podobného druhu. Ale například ryby, brambory a luštěniny se na jídelníčku začaly objevovat až v průběhu 15. století a dál. Církev v podstatě nikdy nenařídila, která jídla se mají jíst, jen s výjimkou masa.

Popeleční středa neboli popelec: v tento den si věřící nechávali dělat na čelo od kněze křížek z popela tzv. popelec, přitom jim kněz připomínal větou „prach jsi a v prach se obrátíš“ to, že život je pomíjivý a že by člověk měl být pokorný. Použitý popel pocházel z posvěcených větviček kočiček z Květné neděle minulého roku. Mše v kostele proběhla v tichosti a obraz, který byl umístěn na hlavním oltáři, byl zakryt fialovým sukmem.

Postní neděle: První neděle (latinsky Invocabit) se lidově nazývala Černá, pravděpodobně kvůli tomu, že ženy v tuto dobu nosily hlavně černé a modré oblečení, barevné si nechávaly na dobu po půstu. Někde se jí říkalo Pučálka, podle typicky postního jídla, které bylo připravováno z hrachu. Pekly se též preclíky.

Druhá neděle (Reminiscere) též Pražná podle postního jídla „pražmo“ z nedozrálého obilí, upraženého na pánvi.

⁴¹ Srov. L 4, 1 – 3.

Třetí neděle (Oculi) nebo Kýchavná podle pověry, která říkala, že kolikrát ten den člověk kýchne, tolik let bude žít, nebo byla jiná, že když člověk třikrát kýchne, bude celý rok zdravý. Dříve se totiž věřilo, že pořádné kýchnutí pročistí tělo. Avšak kýchnutí mohlo také znamenat začátek moru.

Čtvrtá neděle (Laetare) jinak Družbadlná, Růžová, Středopostí. V tento den měli lidé povoleno i trochu zábavy, leckde se i tancovalo. Proč Družbadlná: v tuto neděli někde chodíval ženich se svým družbou na návštěvu domu k budoucí nevěstě. Měnila se fialová kněžská roucha za růžová, proto se jí přezdívalo Růžová.⁴²

Pátá neděle (Judica) neboli Smrtná, Smrtná. V kostelech se zahalovaly kříže, avšak název pochází ze starého zvyku vynášení Smrti.

Šestá neděle (Palmarum) též Květná, Květnice. Byla připomínkou na Kristův vjezd do Jeruzaléma, kde ho vítali palmovými ratolestmi.⁴³ Proč Krista vítali palmovými listy? Palma byla symbolem vítězství již v antice, v Jeruzalémě tak vítali příjezd hrdiny.⁴⁴ U nás tuto rostlinnou funkci převzaly větvičky jívy či jiných stromů, které lidé nechávali posvětit. Posvěcené větvičky měly chránit dům nebo pole a před nemocí. Bývaly umístěny za dveře, okna, svaté obrázky, dělaly se z nich křížky na pole. Nebylo to však chápáno jen z křesťanského pohledu, lidé si zelené větvičky nosili domů již dříve, jako symbol nadcházejícího jara. Na jihu Čech tyto větvičky lidé splétali do dvou- až šestimetrového dlouhého svazku, který museli ovšem pak nosit stočený a říkalo se mu „beran“.⁴⁵

4. 7 Vynášení smrti, přinášení léta, březen

Tento zvyk nemá s křesťanstvím nic společného, naopak církvev proti němu vždy brojila, neboť měl příliš společného s pohanstvím. Kořeny bychom mohli nalézt v pohanských obřadech.

⁴² Srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčaje*, str. 53.

⁴³ Srov. J 12, 12 – 14.

⁴⁴ Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 64.

⁴⁵ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčaje*, str. 91.

Smrt představuje zimu, které se lidé takto chtěli zbavit, protože se těšili na jaro. Nejstarší zmínky o tomto zvyku pocházejí ze 14. století. Smrt byla znázorněna figurínou, které se také přezdívalo „Morana“, „Mařena“ nebo „Smrtholka“ a byla různě veliká. Na dřevěnou hůl se nabalila sláma a hadry, na to se oblékla většinou dívčí košile, namaloval se obličej a celá se dozdobila buď pentlemi nebo věnci či korály z vyfouknutých vajec. Tuto figurínu pak vynesly děti z vesnice a hodily ji do vody, ze skály nebo se také spálila. Pak začali všichni utíkat pryč, protože kdo zůstal poslední nebo upadl, měl do roka zemřít. Na vynášení smrti navazovalo přinášení léta. Tento zvyk byl doménou děvčat, které chodily po vsi a koledovaly. S sebou nosily buď ozdobený stromek (léto) nebo na jihu Čech panenku či vyrobenou loutku v peřince.⁴⁶

5. Od jara až do léta

5.1 Velikonoce, 22. březen – 25.duben

Proč jsou Vánoce pevným a Velikonoce pohyblivým svátkem? Každý z těchto svátků se totiž počítá trochu jinak. Vánoce následují běh Slunce, stejně jako náš kalendář, tedy v něm mají pevně stanovené místo. Kdežto Velikonoce počítá církve podle staršího, ve starověku hojně využívaného systému, který počítá čas podle oběhu Měsíce. Z prostého důvodu, kterým je to, že se tyto dva systémy – solární a lunární nekryjí, slaví se Velikonoce vždy v jinou dobu.⁴⁷

Ovšem existuje i druhá verze, proč jsou Velikonoce pohyblivým svátkem a proč se jejich datum musí vždy znovu vypočítat. Za to může Nicejský koncil, který se konal roku 325. Tehdy se tam sešli zástupci různých církví a domluvili se, kdy a jak se budou Velikonoce slavit. Avšak i přes tuto dohodu spory trvaly až do 6. století, kdy se Velikonoce začaly počítat podle alexandrijského způsobu, který slaví Velikonoce po prvním úplňku po jarní rovnodennosti, která je 21. března.

⁴⁶ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 95.

⁴⁷ Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 48.

A protože Velká noc proběhla ze soboty na neděli, slaví se v neděli po úplňku, takže může nejbližší termín připadnout na 22. března a naopak nejpozdější na 25. duben. Může se stát, že úplněk připadne na 19. dubna, kdy je neděle, a Velikonoce by tak vyšly na 26. dubna. Ovšem tak pozdní termín není možný, takže se to řeší tak, že se úplněk posune o jeden den, tedy na 18. dubna. Z pohledu astronomie to není možné, avšak v církevním kalendáři se mohou projevit malé odchylky a z dlouhodobého pohledu to význam nemá. Ve 20. století se tak stalo v roce 1981 „*Výpočet data Velikonoční neděle komplikuje ještě jedna zásada, která stanoví, že během jedné periody v délce devatenácti let nesmí termín Velikonoc připadnout dvakrát na 25. duben, tzn. na poslední možný termín. Hrozí to opravdu zřídka, ovšem ve 20. století se tak stalo. Řešení je jednoduché, jeden ze svátků se musí přesunout o týden dopředu.*“⁴⁸ Přesné tabulky pro výpočet Velikonoc byly sestaveny v 5. století patriarchou Kyrillem, doplněny římským opatem Dionysiem Exiguem, a později upraveny anglosaským mnichem Bedou Venerabilem. Devatenáctileté periody se objevují již u Dionysia. Jedná se o kruh 19 let měsíčního cyklu, který je označen čísly 1-19. Tato čísla byla nazývána zlatá, protože v té době málokdo uměl počítat a tak byly tyto tabulky důležité. Problémem výpočtu se zabývali i ostatní vědci, např. matematikové. Na začátku 19. století vypočítal matematik Karl Friedrich Gauss přesný vzorec pro výpočet, takže v roce 2010 připadne velikonoční neděle na 4. dubna a v roce 2050 na 10. dubna. Velikonoce jsou ze svátků nejdůležitější a řídí se podle nich i ostatní svátky, např. masopust, nebo Svatodušní svátky.⁴⁹

Na tuto dobu spadá i jarní rovnodennost, která měla význam hlavně pro zemědělce. Tedy se odehrávaly v tuto dobu magické obřady už před příchodem křesťanství. Velikonoce z křesťanského pohledu v podstatě potvrzují samotnou podstatu víry.

⁴⁸ VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčejy*, str. 101.

⁴⁹ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčejy*, str. 102.

Pašijový týden: Květnou nedělí - začíná pašijový týden, v liturgii označován jako svatý. Pašije jsou vyprávění o umučení Ježíše Krista, které je popisováno ve všech čtyřech evangeliích, nejcitovanější je od Matouše.⁵⁰ Slovo pašije je odvozeno od latinského „passio“ – utrpení. V kostelech se o této události recituje nebo zpívá. Někde se konají i divadelní představení, pašijové hry. Hrávaly se v pátek jako připomínka posledních dnů Ježíšova života a jeho zmrtvýchvstání. Hrávaly se již ve středověku, největší rozmach zažily v 17. - 19. století.⁵¹ Nejznámější na jihu Čech se hraje v Hořicích na Šumavě. Ježíšova cesta na smrt je ztvárněna na tzv. křížové cestě na čtrnácti obrazech, tzv. zastaveních. Je v mnoha kostelech, nebo lemuje cestu k poutnímu místu.⁵²

Škaredá středa – V tento den pravděpodobně zradil Jidáš Ježíše, udal ho veleknězům za 30 stříbrných, a protože udávání je zlé, špatné, škaredé, proto ten název.⁵³ Lidé by se na sebe neměli škaredit, aby jim to nevydrželo po celý rok. Škaredé středě se říká sazometná, protože se v tuto dobu vymetaly komíny.⁵⁴

Zelený čtvrtek – tímto dnem začíná tzv. velikonoční třídní, ve kterých se udály hlavní události Velikonoc, jak je chápou křesťané. Ze začátku se k třídní řadil pátek, sobota, neděle, ve středověku byla vypuštěna neděle, připojen čtvrtek. Starokřesťanské pojetí třídní bylo obnoveno až po 2. Vatikánském koncilu, takže třídní začíná večerní mší na Zelený čtvrtek a končí nešporami v neděli. Při čtvrteční mši umýval biskup a řeholní představený nohy 12 starcům nebo řeholním bratřím, pak je pohostili. Je to připomínka na Poslední večeři Páně, neboť Kristus umyl nohy apoštolům.⁵⁵ Zelený čtvrtek dostal své jméno buď podle toho, že připomíná jaro, nebo podle zelených pokrmů, které se tento den mají jíst, také mohl být pojmenován podle zeleného mešního roucha používaného v kostele. Co se odehrálo na Zelený čtvrtek v biblickém smyslu chápáno? Hlavní je večer, kdy se připomíná Poslední večeře Páně.

⁵⁰ Srov. Mt 27, 35 – 45.

⁵¹ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 112.

⁵² Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 104.

⁵³ Srov. L 22, 3 – 6; Mt 27, 3 – 4.

⁵⁴ Srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčeje*, str. 55.

⁵⁵ Srov. J 13, 3 – 13.

Při ní se Ježíš loučí s apoštoly, Jidáše značí zrádce a stanovuje eucharistii, to jest obřadní přijímání chleba a vína jakožto těla a krve Kristovy. Po večeři se připomíná modlení v Getsemanských zahradách. Následuje Kristovo zatčení, dokončení zrady Jidášovo polibkem, noční soudy, utrpení pod bičem, Pilátovo mytí rukou a vynesení rozsudku k ukřižování Ježíše. Velký pátek začíná trojím zakokrháním a zapřením Krista svatým Petrem.⁵⁶ V lidovém podání je zrada Jidáše obrazně přenesena do chlapecké hry, která se jmenuje „honění jidáše“. Pojídá se pečivo zvané jidášky, které se připravuje ve formě točenic, což připomíná zrádného hada, nebo ve tvaru pletence, který připomíná provaz, na kterém se Jidáš nakonec oběsil. Byly pomazané medem, který nesměl být kupovaný, ale darovaný. Jedly se kvůli ochraně před uškntutím a žihadly. K velikonočním jídlům patří také sladká kaše s medem, která dříve bývala tradičním jídlem chudých a kterou dostávali na Zelený čtvrtek od vrchnosti až do konce 17. století, kdy to zakázal Josef II., protože země byla ve špatné hospodářské situaci a tak se šetřilo.⁵⁷ Od čtvrtka do soboty nezvoní zvony, protože odletěly do Říma a tak se klape dřevěnými řehtačkami, kdy prochází obcí 3 x denně chlapecký průvod, aby připomněli lidem, že se mají v tuto dobu modlit. Zastavují u křížků a kapliček, kde se sami pomodlí, v třetí den v sobotu jdou od domu k domu, kde dostávají výslužku. Na Zelený čtvrtek vstávaly hospodyně velmi brzy, aby měly zameteno před východem slunce. Když naposledy zvoní v kostele, měl by člověk přítom cinkat penězi, aby se ho držely po celý rok. V tento den se lidé modlili ráno na zahradě a pak se omývali rosou.⁵⁸

Velký pátek - je to den postu, duchovního rozjímání, zpovědi. Lidé se účastní bohoslužeb s přijímáním Těla Páně, kněz navíc přijímá i víno. Právě to byl ve středověku předmět sporů, neboť mnozí reformátoři trvali na stejném přijímání i pro lidi. Na tomto principu je založeno husitství.⁵⁹ V tento den je vše ztichlé, ani neprobíhá obvyklá mše, neboť se všichni soustředí na jeden významný bod – na ukřižování a smrt Ježíše Krista na kříži.

⁵⁶ Srov. L 22, 14 – 20. 39 – 62; 23, 1 – 25.

⁵⁷ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 111.

⁵⁸ Srov. PEJML, K. *Český lid ve svých názorech, obyčejích a pověrách*, Praha, Jos. R. Vilímek, 1941 str. 58.

⁵⁹ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 103.

Podle evangelia se tak stalo mezi dvanáctou a třetí odpoledne. Velký pátek je pro katolíky dnem smutku, odhaluje se a uctívá Svatý kříž. V tento den se nic nesmělo půjčovat z domácnosti, protože se to mohlo vrátit očarované. Nepralo se prádlo, protože místo do vody by se namáčelo do Ježíšovy krve. V tento den se také měla otevřít země a vydat své poklady, dokonce se měl na pár hodin otevřít Blaník.⁶⁰ Nesmí chybět tradiční rituály. Ráno ještě před východem slunce lidé chodili k vodě, aby se v ní obřadně omyli. Dělali to kvůli zdraví a nosili si ji s sebou domů nebo používali při pečení chleba, neboť představuje Boží dar.

Bílá sobota - tento den je poslední postní. V tento den se provádí jeden z hlavních obřadů a tím je křest. A právě díky němu je pojmenována sobota, neboť v dobách raného křesťanství se křtili noví členové církve a oblékali se přitom do bílého roucha. Nyní se křtí i tzv. katechumeni, což jsou dospělí uchazeči o křest. Na Bílou sobotu se také světí voda.

Ke slovu ale přichází i další ze živlů a tím je oheň. V sobotu se pálí ratolesti, zachované z Květné neděle, ze kterých je popel, který se používá po celý rok a je posvěcený. Obřad, při kterém se světí světlo, se jmenoval lucernarium.⁶¹ Zapaluje se tzv. paškál, což je svíce, která symbolizuje Kristovo vzkříšení. Používá se na závěr obřadů na Bílou sobotu. Ježíšovo vzkříšení se událo ze soboty na neděli, této noci se říká Velká, a podle ní dostaly Velikonoce své jméno.⁶² O Velké noci se koná v kostele slavnost Vzkříšení, která se dříve konala na Bílou sobotu. Konala se noční bohoslužba, zvaná vigilie (bdění). Před mší se před kostelem zapálil oheň, ten se posvětil, od něj se pak zapálil paškál, kterým se přenesl oheň do kostela. Od paškálu si lidé zapalovali své svíčky. Svěcením ohně se zahajovala slavnost Vzkříšení, ze začátku se jednalo o průvod pěkně oblečených lidí, kteří vyzvedli kříž z Božího hrobu v kostele a odnesli ho zpět k hlavnímu oltáři. Brzy se ale obřad přesunul ven a z průvodu se stalo procesí. Organizace se ujímali starostové či členové spolků, kteří takto předváděli své postavení. Na oblečení si lidé dávali hodně záležet, ne nadarmo těmto procesím říkali pamětníci "módní přehlídka."⁶³

⁶⁰ Srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčeje*, str. 56.

⁶¹ Tamtéž, str. 56.

⁶² Srov. L 23 44 – 47. 24, 6 – 8.

⁶³ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 116.

Hod Boží velikonoční - dopoledne se lidé účastnili velké bohoslužby, kde se světily velikonoční pokrmy: beránek, mazanec, vejce, chléb a víno. Pak si dali dobrý masitý oběd, zdobila se vajíčka na pondělí a chodilo se po návštěvách. K velikonočním jídlům patří i pečivo. Nejčastěji se jí mazanec, který svým kynutím při přípravě připomíná nabývání hodnot (statků). V jižních Čechách bylo zvykem hostit návštěvy kynutým pečivem a vejcem. Jiným typickým velikonočním jídlům je nádivka z masa, housek a mléka. Nebo se jí beránek. Používal se již v dobách pohanství, kdy se obětoval bohům. Jedl ho i Kristus při své poslední večeři.⁶⁴ Dnes je chápán piškotový beránek jako symbol jara.

Koleduje se na Velikonoční pondělí. Šlehání zelenými pruty má přinášet pomlazení, odtud název pomlázka. Sám proutek je symbolem obnovení síly a podle kontaktní magie se přenáší jeho síla dotykem. Koledníci s sebou nosili jednak malé pomlázky, jednak velké, kterým se říká „tatar“, nebo „korbáč“ jako symbol svého stavu, protože koledovali mládenci, kteří měli nastoupit povinnou vojenskou službu. Na pomlázku dostávali od děvčat stuhy. Jinak se vyplácí vejci nebo sladkostmi. Vejce by mělo být ozdobné a plné, protože symbolizuje život a plodnost. Vejce se jmenují kraslice podle staroslovanského pojmenování červené barvy „krásný“, červená barva byla totiž chápána jako základní barva života. Mohou se zdobit voskem, škrábáním, slámou, atd. V jižních Čechách se jim říká „straky“ a nezdobí se, ale „píšou.“ Někde bylo zvykem, že kromě vajec dostávali koledníci i objemnější dárky. Do roku 1900 děvčata na Doudlebsku svým vážným nápadníkům dávala krom kupř. 30 vajec ještě např. vestu. Nadto dostali ještě „hnětýnku“, což bylo sladké pečivo. Toto všechno bylo zabaleno do hedvábného šátku, který pak mládenec nosil okolo krku.⁶⁵

Chodívalo na výlety, konaly se slavnosti a poutě. V 19. století patřily k těm nejslavnějším Emauzská pout' a Fidlovačka v Nuslích, obojí v Praze.⁶⁶

⁶⁴ Srov. L 22, 7 – 13.

⁶⁵ Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 103.

⁶⁶ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčejy*, str. 121.

5. 2 Apríl, 1. duben

Velmi oblíbený zvyk, kdy je dovoleno si z ostatních tropit žerty a pak zvolat „april“. Dříve bylo zvykem, že někoho posílali koupit např. muší sádlo, zaječí peří, „sem-tele“, nebo „sem-bulík“. Je to zábava pro všechny věkové kategorie. Není původně českým zvykem, dostal se k nám z ciziny. Někteří badatelé spatřují původ tohoto zvyku z veselé nálady, že se k nám po dlouhé době vrací jaro.⁶⁷

5. 3 Svatý Jiří, 24. duben

Narodil se ve 3. století v Kappadocii (Malá Asie) do urozené křesťanské rodiny. Vstoupil do římské armády a dosáhl zde vyšší šarže, někdo uvádí, že plukovník, někdo zase důstojník. V té době začalo pronásledování křesťanů nařízené císařem Diokleciánem. Jiří se ke své víře přiznal. Za to byl vězněn, mučen a roku 303 (neví se to určitě) popraven. Na místě, kde byl pohřben, dal císař Konstantin I. již ve 4. století vystavět chrám sv. Jiří. Existuje legenda, která praví, že Jiří jako neohrožený rytíř zachránil krásnou princeznu před sežráním drakem. Draka zabil a za to požadoval, aby se lidé onoho království obrátili na křesťanskou víru, což se také stalo. A tak je sv. Jiří vždy zobrazován jako rytíř nebo voják sedící na koni, kterak probodává velkého draka. Drak také může symbolizovat pohanství, nad kterým vyhrává křesťanství, nebo představuje zlo. Sv. Jiří se stal patronem rytířů a vojáků, později zemědělců, horníků, kovářů, bednářů, ale i koní a dobytka. Za svého ochránce si ho vybrali i artisté a skauti.

Jedno pořekadlo praví: "Na sv. Jiří vylézají hadi a štíři". Údajně se měla otevřít země, ale ani hadi ani štíři prý nejsou jedovatí. Naopak jedovatá prý byla voda ve studních, proto se nesměla pít. Od této doby se začal dobytek pást na zelené trávě a tak se leckde pořádaly slavnostní výhony.⁶⁸

⁶⁷ Srov. PEJML, K. *Český lid ve svých názorech, obyčejích a pověrách*, str. 68.

⁶⁸ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčaje*, str. 158.

Při vyhánění dobytka z chléva zdobili hospodáři na Šumavě dobytek věnci upletenými z květů s červenými pentlemi. Červená barva měla fungovat jako ochrana před uhranutím, nebo ho polévali kvůli tomu svěcenou vodou.⁶⁹ Když někdo našel čtyřlístek, tento měl magickou moc. Každoročně se koná pouť na svatou horu Říp, která se odehrává v neděli po tomto svátku.⁷⁰

5. 4 Filipojakubská noc, 30. duben

I když se svátek jmenuje po dvou světcích Filipovi a Jakobovi, přesto se nějakým způsobem vyhnul křesťanskému přeznačení. Předchází mu "magická" filipojakubská noc. Dříve se konal rituál jarních očistných ohňů, který přetrvál staletí a tak se dnes můžeme vyhřívat u vatry, zapálené v tento večer.

Stavění májů má dlouholetou tradici. V 16. století se stavělo po celé vesnici, mládenci stavěli svým vyvoleným májku v noci před okno. K tomu bylo zapotřebí mnoho stromů a tak na konci 18. století byla státem vedena ekologická kampaň, aby se tolik stromů nebralo. Ale i dodnes si někteří k domu staví osobní májku, jinak bývá jedna uprostřed vsi. Nejčastěji se jedná o smrk, který je téměř celý zbavený kůry a větví, jen na vrchu zůstává zelená špička s několika větvemi a věncem spleteným z několika větví, ozdobený fáborky či květy. Májka je symbolem života, ochrany a růstu. Podle některých badatelů májka představovala staroslovanskou bohyni Vesnu či Ladu, kolem níž lidé tančili a přinášeli různé oběti.⁷¹ Májku stavějí chlapi, svobodná děvčata ji zdobí, a musí se hlídat celou noc, aby ji ze sousední vsi neukradli, a pečou se buřtíky nebo prase. V mnohých místech zůstal tento zvyk nezměněn, leckde se naopak začínají lidé přestrojovat za čarodějnice a chodí v průvodech, nebo se soutěží o miss čarodějnicí.⁷²

Už ve středověku lidé věřili, že v některé dny má zlo větší moc než v jiné.

⁶⁹ Srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčeje*, str. 60.

⁷⁰ Srov. PEJML, K. *Český lid ve svých názorech, obyčejích a pověrách*, str. 71.

⁷¹ Srov. TOUFAR, P. *Český rok na vsi a ve městě, leden – srpen*, str. 207.

⁷² Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 111.

A k těm právě patřila filipojakubská noc, ve kterou měly údajně čarodějnice nejvíc moci. A tak se lidé před nimi bránili jak mohli a tak v tento a následující den prováděli různé úkony, jako např. velký úklid, pálilo se smetí, dělali hluk práskáním biče, tlučením železa. Ochránit hospodářství pomáhaly drny, písek, svěcené kočičky nebo kresby kruhů a křížků na vrata. Ostatně kruh byl chápán jako ochrana od pravěku.⁷³ Noční výlety čarodějnic trvaly do svítání, než kohout zakokrhá. Čarodějnice počítaly trávu na drnech, pletly se a tak nemohly dovnitř, leda až to spočítaly, jenže většinou stihl kohout zakokrhát.⁷⁴

Májáles se slaví od dob národního obrození, je záležitostí vysokoškolských studentů, volí se král a královna.

5. 5 Svátek práce, 1. květen

1. květnu se také říká svátek lásky. Velikou zásluhu na tom má Karel Hynek Mácha se svým Májem. Novodobým zvykem se stal polibek pod rozkvetlou třešní, to prý aby děvče neuschlo.

Svátek práce: *„Stalo se tak v květnu roku 1866 v Chicagu. Právě probíhala generální stávka amerických dělníků za osmihodinovou pracovní dobu, která byla zahájena 1. května a o několik dní později měla vyvrcholit masovou demonstrací. Do shromážděných lidí však někdo hodil bombu, která zranila několik policistů a jednoho zabila. Policie začala střílet do davu a výsledkem byli mrtví a stovky zraněných. Vůdci dělnické demonstrace byli zatčeni a čtyři z nich popraveni. Veškeré dělnictvo na celém světě bylo přesvědčeno, že jde o nespravedlivé odsouzení. Nakonec byli všichni obvinění amnestováni, ale až po několika letech.“*
A tak se stal 1. květen dělnickým svátkem.⁷⁵

⁷³ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčejy*, str. 160.

⁷⁴ Srov. PEJML, K. *Český lid ve svých názorech, obyčejích a pověrách*, str. 73.

⁷⁵ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčejy*, str. 175, 176.

5. 6 Jan Nepomucký, 16. květen

Narodil se roku 1340 v Pomuku blízko Plzně. Studoval na pražské Karlově univerzitě, poté práva v Padově. Mezitím byl vysvěcen na kněze a sloužil různě po Praze. Stal se dokonce generálním vikářem pražského arcibiskupství. Tím si ovšem podepsal rozsudek smrti. V té době totiž spolu o moc bojovali pražský arcibiskup Jan z Jenštejna a král Václav IV.. Podle legend šlo také o moc rozhodovat o obsazování úřadů. Arcibiskup, aniž by o tom král věděl, obsadil do kladrubského kláštera nového opata a na některé královské úředníky uvalil klatbu. Král mu to vrátil v podobě pronásledování jeho předních hodnostářů, mezi nimiž byl i Jan Nepomucký. Věznili ho, mučili a 20. 3. 1393 shodili z Karlova mostu do Vltavy. Místo shozu je dodnes označeno červenou mramorovou deskou.

Lidé o něm začali mluvit jako o mučedníkovi hned po jeho smrti, k čemuž určitě přispěly i legendy o jeho životě. V jedné z nich se vypráví o tom, že Jan byl zpovědník Václavovy manželky, královny Žofie. A tak byl za to, že nechtěl prozradit zpovědní tajemství vězně, mučen a nakonec utopen. O této legendě napsal ve své kronice i Václav Hájek z Libočan, ale uvedl špatné datum jeho úmrtí. Toto datum, 16. května, uvedl také papež v roce 1729, kdy prohlásil Jana z Pomuku za svatého. Nepomuckým se stal v průběhu věku pravděpodobně díky zkomolení původního tvaru latinské předložky *de Pomuk*.

Osada, ze které pocházel, se na Nepomuk přejmenovala v 16. století.⁷⁶

Jan Nepomucký byl lidmi uctíván dávno před tím, než ho papež svatořečil, a už v 17. století byl považován za jednoho z patronů České země.⁷⁷ Jeho obliba trochu utichla v době husitské revoluce. V době baroka však hodně posílila.⁷⁸ Byl častým námětem pro malíře a sochaře. V den jeho svátku se pořádala procesí či poutě. Za svého ochránce ho považovali kněží, zpovědníci, lodníci, voraři, mlynáři a další. Je patronem mnoha mostů, nejznámější jeho socha stojí na Karlově mostě, pochází ze 17. století.

⁷⁶ Srov. ČERNÝ, J. *Poutní místa jižních Čech*, České Budějovice: Bohumír NĚMEC – VEDUTA, 2006. str. 137 – 141.

⁷⁷ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 183.

⁷⁸ Srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčeje*, str. 62.

Socha na Karlově mostě je od F. M. Brokoffa a slouží jako model pro další zobrazení nejen u nás, ale např. i v Rakousku. Sochu Jana Nepomuckého můžeme najít v jižních Čechách například v Počátkách u Pelhřimova.⁷⁹ Hrob má ve Svatovítské katedrále.⁸⁰ Ochraňuje i křižovatky cest nebo silnice. Typicky bývá zobrazován jako postava oblečená v kanovníckém rouchu, která stojí, má na hlavě biret, v rukách drží krucifix a palmovou ratolest. Okolo hlavy má pět hvězd. Podle nich prý našli ve vodě rybáři Janovo mrtvé tělo. Měl by také ochraňovat před povodněmi. K vodě se váže i pověra, která říká, že do 16. května, tedy do jeho svátku, by se neměl nikdo koupat venku, protože by z toho mohl onemocnět. V Praze se toho dne pravidelně konala svatojánská pouť. V dnešní době je Jan Nepomucký též chápán jako patron řidičů, a tak někteří řidiči zdraví sochu Jana Nepomuckého při jízdě troubením nebo blikáním světel.⁸¹

5. 7 Letnice, 10. květen – 13. červen

Letnice jsou lidovým názvem svátků letního slunovratu, které se během doby prostoupily s křesťanskými Svatodušními svátky, i když jde o něco jiného.⁸² Slavení letnic spadá do období dvou měsíců - květen, červen. Do této doby též spadají i církevní Svatodušní svátky, které pro křesťana představují pokračování Velikonoc. Slaví se 50 dnů po Velikonocích, tedy patří mezi svátky pohyblivé, jejich slavení může připadnout na 10. 5. - 13. 6. Po velikonoční neděli se napočítá sedm týdnů a v tu poslední neděli se slaví Seslání Ducha svatého.⁸³ Ve Starém zákoně v tento den Mojžíš obdržel na hoře Sinaj Desatero.⁸⁴ Svatodušní svátky připomínají události z doby po Kristově smrti a po jeho zmrtvýchvstání, to proto navazují na Velikonoce. První zmínka o slavení tohoto svátku pochází ze 3. století, ve 4. století poté připojili ke slavení krom neděle i pondělí.

⁷⁹ Srov. ČERNÝ J. *Poutní místa jižních Čech*, str. 168 – 170.

⁸⁰ Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 181.

⁸¹ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčej*, str. 184.

⁸² Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 123.

⁸³ Srov. Sk 1, 4 – 9.

⁸⁴ Srov. Ex 24, 1 – 18.

Nedělní oslavy probíhaly vždy v církevním duchu a završené byly mší. Pondělní oslavy byly naproti tomu lidovějšího rázu.

V průběhu slavení se ze slavení vypustilo pondělí a zůstala jen neděle.⁸⁵ Jako před každým svátkem, tak i v sobotu se uklízelo celé stavení, také se zdobilo zelenými větvičkami a květinami, hlavně svaté obrázky pověšené v koutě nad stolem. Celá ta výzdoba byla určena pro Ducha svatého, který se v neděli zjevil jako holubice.⁸⁶ V neděli po mši následoval slavnostní oběd a pak se tancovalo u muziky. V průběhu staletí se ozývaly protesty proti příliš pohanskému slavení letnic, až se církvi podařilo tento svátek ovládnout. Stejně jako filipojakubské noci se lidé snažili zahánět zlé síly, hlavně práskáním biče. Obcházela se vymezená území, kontrolovaly se hraniční kameny, obcházela se pole, přitom se prováděly různé magické praktiky k zajištění lepší úrody, za dostatek vláhy a podobně.

Letnicím se též říkalo Koláčové svátky, kvůli koláčům, které se v tyto dny připravovaly. Původně se házely jako obětiny do studánek nebo pramenů nebo se nosily jako dary na hrob.⁸⁷

Jízda králů - ačkoliv si tento zvyk oblíbili nejvíce na Slovácku, pořádal se i jinde například na Šumavě, kde se tento zvyk nazýval Hra na krále a pořádal se s určitými modifikacemi. „*Na Budějovicku byli král i králka oblečeni do oděvu z kůry, později do bílých šatů, na hlavy dostali ozdobené koruny a zbytek přestrojení obstaraly stuhy, fábory a hlavně květiny. Král míval železo, králka držela ratolest se třemi růžemi. Do průvodu patřil kněz (vyvolávač) v bílé košili a s biskupskou čepicí z kůry, rychtář nebo soudce v tříhranném klobouku z kůry, kat v červeném oděvu a s mečem, biřic nebo rybníkář. Praporečník v oděvu bohatě ozdobeném květinami kráčel před průvodem, za ním hudba a ostatní mládenci jako vojáci s dřevěnými šavlemi. Všichni dojeli na koních tryskem až doprostřed vesnice ke kapličce nebo ke kříži a tam vyvolávač oznámil začátek hry. Součástí obchůzky byly často a divadelní scénky.*“⁸⁸ Role krále se někde rozdělovala losem, dohodou nebo podle vážnosti.

⁸⁵ Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 129.

⁸⁶ Srov. L 3, 21 – 22.

⁸⁷ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 189.

⁸⁸ VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 193.

Např. na Šumavě se stal králem ten chlapec, který jako první vyhnal ráno dobytek na pastvu.⁸⁹

Stínání krále: „*Malý král – nejhezčí, nejschopnější a nejbystřejší mládenec z vesnice, určený volbou jeho vrstevníků. Svou kvalitu musí potvrdit plněním různých zástupných úkolů. Nejčastěji je svými soukmenovci honěn – tedy utíká nebo ujíždí před nimi rychle na koni, jinde je týrán, ponižován, hozen do vody – s minimální šancí vyhrát. Vítězství však stejně nerozhoduje. Závěr je prakticky jediný – je souzen, odsouzen a popraven přesto, nebo právě proto, že je král. Poprava se odehrává symbolicky, setnutím jeho korunky.*“⁹⁰ Toto stínání krále se konalo ještě na počátku století v jižních Čechách.

Svatodušním svátkům se též říkalo rozálie, protože všechny oltáře v kostele byly ve svatodušní neděli ozdobeny květy, hlavně růžemi. Mezi Velikonocemi a Božím hodem svatodušním bylo šest nedělí zvaných: 1) Průvodní - Quasimodogeniti, 2) Misericordia, 3) Jubilate, 4) Cantate, 5) Křížová - Rogate, 6) Exaude. Liturgickou barvou těchto svátků byla barva červená na památku sestoupení Ducha svatého na apoštoly v podobě ohnivých jazyků.⁹¹

Na Šumavě bylo též zvykem pořádat jízdu na koních. Jezdilo se na ozdobených, neseslaných koních, vítěz vyhrál vyšívavý šátek, někde mu zahrála i kapela.⁹²

V jižních Čechách se někde postavila před svatodušními svátky figurka připevněná na tyči do rybníka. Ve svatodušní pondělí byla figurka k večeru poražena.⁹³

Hra na královnu, králku - průběh byl následující: v pondělí odpoledne chodily dívky v jižních Čechách dům od domu, bylo jich devět. Jedna byla zvolena královnou, ostatní jí sloužily.

Královna se pěkně oblékla a na hlavě měla věneček z kvítí a se stužkami. Královnou bývalo obvykle nejmenší děvčátko. S královnou někdy chodil i král, což bylo opět děvčátko, které mělo na hlavě korunu z papíru a meč.⁹⁴

⁸⁹ Srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčeje*, str. 64.

⁹⁰ LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 133.

⁹¹ Srov. Sk 2, 1 – 5.

⁹² Srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčeje*, str. 66.

⁹³ Srov. PEJML, K. *Český lid ve svých názorech, obyčejích a pověrách*, str. 76.

⁹⁴ Tamtéž, str. 80.

5. 8 Boží Tělo, červen

Tento svátek se slaví vždy ve čtvrtek po svátku Nejsvětější Trojice. Dnes se tento svátek nazývá Slavnost těla a krve Páně. Druhá verze je, že se slavil v závislosti na Letnicích od 21. května do 24. června, 11 dnů po Božím hodu svatodušním.⁹⁵ Nicméně je i třetí verze slavení: Tento svátek se počítá podle Velikonoc, devět týdnů po Zeleném čtvrtku. V tento den stanovil při poslední večeři Kristus eucharistii, tj. svaté přijímání.⁹⁶ Někde se slaví ve čtvrtek, někde ho posouvají na neděli.⁹⁷ V roce 1209 měla svatá Juliána vidění, ve kterém byla Bohem vyzvána k tomu, aby zavedla slavení svátku ke cti Nejsvětější svátosti, což byl nejdříve chléb a potom hostie a která se v průběhu mše při přijímání mění na tělo Kristovo. Tento svátek se šířil postupně, v Praze se začal slavit až o 150 let později. „*Základem oslavy byly průvody věřících, které obcházely čtyři oltáře, postavené obvykle v rozích náměstí. Tyto oltáře symbolizovaly čtyři evangelia, z nichž se četly různé úryvky.*“⁹⁸ V průběhu doby se z něho stal spíše městský svátek s množstvím květin na náměstích, v ulicích, na oltářích i v košíčcích, které nesla malá děvčátka k posvěcení. Tyto květiny měly poté chránit hlavně před bleskem a měly stejnou ochrannou funkci jako větvičky jívy, které se světily na Velikonoc.⁹⁹ Také větvičky lípy nebo břízky, které byly výzdobou oltáře, měly ochraňovat dobytek před nemocemi nebo zajišťovat vysoký vzrůst lnu v případě, že byly zapíchnuty do pole.¹⁰⁰ Tento svátek byl také v 19. a v polovině 20. století příležitostí k tomu, aby se mohly spolky hasičů i jiné ukázat v plné parádě, což znamená uniformy, prapory nebo technika. Malé dívenky s maminkami se oblékly do nových bílých šatů.¹⁰¹

⁹⁵ Srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčeje*, str. 66.

⁹⁶ Srov. L 22, 19.

⁹⁷ Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 150.

⁹⁸ VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 201.

⁹⁹ Viz kapitola o Velikonocích.

¹⁰⁰ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 203.

¹⁰¹ Tamtéž, str. 203.

Při Božím těle chodí obcí (městem) průvod s Kristovým tělem tedy s monstrancí, ve které je vložena svatá hostie. První v průvodu jdou dívky, které sypou květy, v ruce mají věnce, za nimi jde pod baldachýnem kněz, který nese oltářní svátost, poté zpěváci, muzikanti a ostatní lidé. Dívky se oblékaly podle zvyklostí svého kraje. To znamená, že někde nosily bílé šatečky, jinde kroje.¹⁰²

5. 9 Sklizeň, červenec - srpen

Původ oslavy sklizně je veskrze pohanský, časem byl doplněn slavnostní mší.¹⁰³

Senoseč - ještě v 1. polovině 20. století většina luk patřila obci, což znamenalo společnou práci. Muži si kosením často chodili přivydělat i do ciziny.

Doba žní - začala, když zrál obilí. Patří sem mnoho druhů - pšenice, ječmen, žito, oves - které různě zraje, tedy se sklízí v různou dobu. Záleží hodně na počasí. Lidé se v době žní nejvíce obávali bouřky, krupobití. Někdy se příroda postarala o zničení celé úrody, někdy se stačila sklidit. Takže se konaly magické úkony na zahánění mraků, jako je např. zařikávání, střílení nebo troubení. Většinou se ještě kombinovaly s křesťanskou pomocí, jako procesí do polí, o svátku Božího těla¹⁰⁴ se kněz modlil proti mrakům. Troubení obvykle prováděl obecní pastýř nejen na pastýřskou trubu, ale i na mořskou mušli, troubilo se ještě ve 2. polovině 19. století. Ačkoliv doba žní byla doba těžké práce, nebyla tak chápána. Spíš ji lidé chápali jako dobu uspokojení z vykonané práce, nicméně v době kosy a srpu to musela těžká práce být.

Dožínky - někde se jim říkalo obžínky nebo dožatá. Jedná se o krátké slavnosti, které se konají na počest ukončení žní. Krutou podobu dostaly v starogermánském světě, kde patřily k nejdůležitějším svátkům roku a kde lidé děkovali bohům lidskými nebo zvířecími obětinami.¹⁰⁵ Naštěstí zakročilo křesťanství a zbyly jen veselé oslavy.

¹⁰² Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 151.

¹⁰³ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 215.

¹⁰⁴ Více o svátku Božího těla v předchozí kapitole.

¹⁰⁵ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 216.

Tak jak je známe dnes, se vykrystalizovaly až kolem 17. století. Stávaly se čím dál oblíbenější, dokonce v 18. a 19. století se dožínkové průvody staly součástí oficiálních oslav jako byla korunovace panovníka atp.¹⁰⁶ Avšak po roce 1989, kdy se jaksí změnila struktura zemědělské výroby, se přestaly pořádat velké oslavy. V menší formě na vesnicích ovšem existují dodnes.¹⁰⁷ I když se zprvu jednalo hlavně o zvyk vrchnosti, přece jen se v něm objevily přírodní motivy: někde se nechalo pár dílů úrody jako dar pro matku Zemi, jednalo se o malé svazky obilí, které se svázaly do jehlanu a na vršku se ponechala kytička klasů.¹⁰⁸ Říkali tomu stodola. Leckde si také ponechali skutečně poslední snop obilí, uvázali ho do podoby baby, někde byl i oblečen do šatů. Říkalo se mu jednak „baba“, ale i „děd“, „nevěsta“, „konopička“, „barbora“, nebo „žebrák“.¹⁰⁹ Obřadně byl převezen do statku, předán hospodáři, který si ho ponechal celý rok jako symbol roční úrody. Nejvýznamnější ale byla závěrečná cesta z pole. Na ní si chasa, která pracovala na poli, ozdobila své pracovní nástroje - srp, kosu, hrábě, roubík. Upletli z klasů a polních květů věnce, kterými je ozdobili, dívky si je daly do vlasů a do výstřihu, muži za klobouk. Symbolem dožínek byl dožínkový věnec. Upleten byl ze všech druhů obilí, které se ten rok urodilo. Předával se hospodáři. Ten z něj vydrtil zrna a přidal ho do další úrody a tak byl zajištěn koloběh úrody. Poté byli ženci pohoštěni hospodářem a konala se taneční zábava v místní hospodě.¹¹⁰

Dočesná - koná se na konci sbírání chmele, někde se jí říká chmelové „ožinky“, „očesky“. Průběh byl podobný jako u dožínek, stejně jako u nich se slavnostně vezl poslední koš štoky chmele. Někdy byl také ozdoben věncem z chmele a kvítí a stuh. Vůz s poslední várkou chmele byl často ozdoben červeným šátkem a doprovázela jej hudba. Hospodář poděkoval česačům za práci a buď jim dal sud piva nebo peníze k večerní muzice, samozřejmě jim dal peníze za práci.

Len a konopí - první zmínky o oslavách pocházejí ze 17. století, ovšem nejvíce jich je ze Šumavy a Českomoravské vrchoviny okolo 18. století.

¹⁰⁶ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 217.

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 218.

¹⁰⁸ Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 166.

¹⁰⁹ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 215.

¹¹⁰ Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 167.

Tyto dvě oblasti patřily k největším producentům lnu a k oblastem, kde lidé doma předli a tkali pro tehdejší dílny. Na konci sklizně lidé buď pletli věnce z posledních stébel, nebo se jich pár zahrabalo do země pro matičku Zem.¹¹¹ Podobně jako při dožínkách lidé nechávali pár stonků na poli, kterým se říkalo petrolenka. Konala se pak malá slavnost. Tuto slavnost pořádaly dívky samy, většinou se konal průvod obcí a pak zpěv a muzika. Tím pádem určovaly i ráz večerní oslavy, a volily si své partnery pro tanec, ale jen do půlnoci. Ve lnu spatřujeme též původ některých lidových tanců, jako je „konopičky“, „skočná“, „obkročák“ nebo „moták“. Proč ve lnu? Díky tzv. skákání na len a konopí - čím vyš žena, někde muž - při tanci vyskočila, tím vyšší len, konopí příští rok rostlo, nebo bylo lepší.¹¹²

5. 10 Poutě, hlavně v období léta

Vznik poutí mnoho badatelů spatřuje ve víře, že modlitba na daném poutním místě má mnohem větší účinek. Putovali již Řekové, Římané, ale i Egyptané. Najdeme ji téměř ve všech náboženstvích, hlavně v těch světových - muslim putuje do Mekky, žid do Jeruzaléma, křesťané nejčastěji do Svaté země k Božímu hrobu, Betléma, Říma, k hrobům apoštolů, tedy k místům, kde se staly významné události popsané v Novém zákoně. Hojně navštěvována jsou místa, kde se staly zázraky, ukázala se zjevení, nejčastěji Panny Marie, jako v Lurdách nebo k místům, kde jsou uloženy ostatky světců např. sv. Jakub v Santiagu de Compostella.¹¹³ Křesťané začali s putováním již ve 4. století. V podstatě to znamenalo začátek cestopisů, protože ti vzdělanější si své zážitky zapisovali.¹¹⁴ Putování do Svaté země udělaly přítrž od konce 11. století křížové výpravy, které měly osvobodit Kristův hrob z rukou muslimů. Ale i když byla poté ve 14. století Svatá země Turky zcela obsazena, poutě nezanikly.

¹¹¹ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 225.

¹¹² Tamtéž, str. 226.

¹¹³ Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 175.

¹¹⁴ Srov. *Itinerarium Egeriae, Putování Egeriino* České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 1999.

Naopak ještě v 16. století doporučil Tridentský koncil, aby se poutní místa stavěla i mimo Palestinu, takže v průběhu 17. a 18. století bylo postaveno mnoho poutních míst a staví se dodnes i u nás. Mnoho míst je věnováno Panně Marii.

K hojně navštěvovaným patří lorety, k nimž se váže legenda: *Roku 1291...byl anděly nazaretský domek přenesen do Illyrie...a o tři roky později, v noci z 9. na 10. prosince pak do italského loreta.....*¹¹⁵

U nás mají poutě dlouhou tradici a zpočátku jsme neměli žádné "domácí" svaté, tedy se zpočátku uctívali cizí patroni, např. kníže Václav zasvětil Pražský chrám italskému mučedníkovi Vítovi. Ke kanonizaci českých patronů docházelo počátkem 10. století.¹¹⁶ Nejvíce poutních míst se stavělo v 17., 18. století. Také se z malých kapliček stávaly velké kostely a to hlavně díky donátorům – šlechtě nebo měšťanstvu.¹¹⁷

I v dnešní době se některé poutě konají pěšky. Dříve to bylo samozřejmostí. Cestu organizovala místní církevní správa, farnost atp. Také musel jít někdo, kdo znal cestu, neboť ta v tehdejší době nebyla značena. Cesta mohla trvat několik dní, bylo obvykle potřeba někde přespát, ti chudší tak mohli učinit v hospicích, kláštorech, ale i na seně. Velmi časté byly letní mariánské poutě a to hlavně proto, že bylo v létě pěkné počasí.¹¹⁸ Většinou byla v průvodu nesena socha Panny Marie, která byla pěkně ozdobena. Takovýchto průvodů se na místě většinou sešlo více. Někteří lidé také přinesly votivní dary, dochovaly se např. kované železné figurky ze Šumavy, které představovaly hospodářská zvířata.¹¹⁹ Nejvýznamnější mariánské poutní místo je Svatá Hora u Příbrami¹²⁰, dodnes se tam koná hlavní pout' třetí neděli po sv. Duchu. V jižních Čechách to jsou tato místa: Klokoty u Tábora, Kájov, Lomec nebo Sepekov. Poutě se samozřejmě konají i k uctívání jiných světců jako je svatý Petr a Pavel (kostel, Nové Hrady).¹²¹

¹¹⁵ ROYT, J. *Římov, Poutní areál s loretou a kalvárií*. Velehrad, 1995. str. 5.

¹¹⁶ Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 176.

¹¹⁷ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 236.

¹¹⁸ Svátek Panny Marie připadá se 15. srpna.

¹¹⁹ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 238.

¹²⁰ JÖCKLE, C. *Slavná poutní místa*, Praha a Kostelní Vydří: Grafoprint – Neubert, Karmelitánské nakladatelství, 1997. str. 177.

¹²¹ Srov. VLČEK, P., SOMMER, P., FOLTÝN, D. *Encyklopedie různých klášterů*, Praha: Libri, 1997 str. 391 – 393

Pout' v lidovém chápání: Pout' většinou pořádá místní farnost na svátek „svého“ patrona. Samozřejmě se na ni pečlivě připravuje. Většina lidí si v místě konání poutě koupí různé předměty na památku, většinou se jedná o sošky, obrázky, podmalby na skle ap. Některé z nich mohou mít pečeť pravosti, to znamená, že je ověřena podoba, že opravdu pochází z daného místa a že je "dotýkána"- požehnaná dotykem s originálním objektem.¹²² Tyto ověřené patří k nejvíce ceněným kusům a často se sbírají. Mohly to být různé svíce, růžence nebo i hrníčky. Hlavním lákadlem pouti hlavně pro děti byly různé pamlsky jako je cukrová vata, turecký med a perníkové srdce. Také různé papírové hračky jako trumpetky nebo růže. Nesměly chybět ani atrakce, jako houpačky nebo kolotoče. V této podobě se pout' dochovala dodnes, nejznámější je Matějská, která začíná na sv. Matěje.¹²³

6. Podzim až zima

6. 1 Svatý Václav, 28. září

Je patronem České země již od 11. století. Není jisté, kdy se Václav narodil, kdy zemřel a kolik let mu bylo v době smrti. Podle antropologů se měl dožít zhruba 40 let. Narodil se do knížecí rodiny, otec byl Vratislav I., matka Drahomíra. Měl se narodit zřejmě mezi lety 890-895. Ale narodit se mohl i roku 907.¹²⁴ Svě mládí trávil na hradišti Budeč. Tady získal na svou dobu neobvyklé vzdělání. Jistý vliv na něj měla i jeho babička Ludmila, která byla též později prohlášena za svatou. Díky ní poznal a rozhodl se pro křesťanskou víru. Stal se knížetem a začal mít spory s římským císařem Jindřichem I. Ptáčníkem. Válčil s ním a prohrál, takže podle legendy zaplatil Tribut pacis, obnášel 300 volů a 300 hřiven stříbra. Jindřichova vojska porazily Václavova kolem roku 929. Tribut pacis se platil vítězi, platil ho poražený a to z toho důvodu, že v té době se bojovalo spíše o kořist než o území.¹²⁵

¹²² Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 193.

¹²³ Tamtéž, str. 198.

¹²⁴ Srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčeje*, str. 72.

¹²⁵ Tamtéž, str. 72.

Nedlouho poté se proti němu dala dohromady skupina nespokojenců, ke kterým patřil i Václavův bratr Boleslav a kteří nakonec Václava zabili. Odehrálo se to při hostině ve Staré Boleslavi v roce 935 nebo 936. Jiná verze praví, že v den své smrti šel uctít památku sv. Kosmy a Damiána. Byl bodnut u dveří kostela ve chvíli, kdy přicházel na mši. Podle legendy ho bodnul jeho vlastní bratr Boleslav.

Ve Staré Boleslavi je v kostele Panny Marie uloženo Paládium České země. Jedná se o ochranný předmět, který chrání zemi nebo město. Paládium je medailonek, kde je vyobrazena Matka Boží s dítětem. Svatý Václav ho měl mít při sobě i v den své smrti, tu se ovšem medailonek ztratil a nalézt ho měl prý až v roce 1160 rolník na poli, kde ho vyoral. Na stejném místě byl vystavěn kostel, dnes je to onen chrám, kde je Paládium uloženo.¹²⁶

Protože byl křesťanem, mohl se stát mučedníkem anebo světcem, takže kněží ihned po jeho smrti začali podporovat jeho kult. Byl pohřben v rotundě sv. Víta na Pražském hradě, z níž udělal Karel IV. katedrálu. Brzy poté začaly vznikat první legendy o jeho životě a zázracích a už v 10. století byl považován za svatého, nejprve v Čechách a Německu, poté v Polsku a Rusku. Nejstarší legenda o jeho životě je z poloviny 10. století a je psána hlaholicí. Další jsou psány latinsky. První kostel, který byl sv. Václavu zasvěcen, byl postaven v Proseku u Prahy 36 - 7 let po jeho smrti, tedy v roce 972. Zhruba ve 2. polovině 11. století začal být Václav považován za ochránce českého státu a jako svůj symbol si ho vybrali Přemyslovci. Byl zobrazován na všech přemyslovských pečetích až do druhé poloviny 13. století, stal se symbolem zemského práva.¹²⁷ Za svého patrona si ho zvolil i český lid. Byl hojně vyzdvihován Karlem IV., který o něm sepsal legendu, ve které ho zviditelnil jako svého předka. Nechal vyrobit svatováclavskou korunu, kterou papež požehnal a která byla zasvěcena Václavovi. Stal se také patronem válečníků. Poprvé si ho vybrali za svého ochránce v roce 1126 v bitvě u Chlumce. Českých vojáků bylo méně než německých. Kaplan knížete Soběslava držel po celou bitvu nad hlavou vztyčené kopí sv. Václava. Jak legenda praví, náhle se nad kopím objevil sv. Václav na bílém koni a dopomohl českým vojákům k vítězství.

¹²⁶ Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 178.

¹²⁷ Srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčeje*, str. 72.

Později ho uctívali i Husité. V některých místech České země končila na svatého Václava služba a hledali si nového pána, i když bylo obvyklejší končit službu na svatého Martina. V kopcovitých krajích se vracela zvířata z pastvy ze salaší k přezimování do níže položených kopců.¹²⁸

Svátek svatého Václava slavila celá země. Pořádaly se různé poutě, slavnostní mše, posvícení nebo různé oslavy. Ty v některých městech přetrvaly do dneška. Většinou se jedná o průvody alegorických vozů, konají se šermířské souboje a předvádí se stará řemesla. K městům patří i Český Krumlov, kde se dokonce sešlo nejvíce osob s křestním jménem Václav na jednom místě v rámci oslav.

Svatý Václav by měl být i jedním z rytířů Blaníku a má svou sochu na Václavském náměstí v Praze.¹²⁹ Dnes je jeho svátek státním svátkem.

6. 2 Dušičky, 1., 2. listopad

Název Dušičky v sobě zahrnuje hned dva svátky: svátek Všech svatých a Památka všech zemřelých. Vypadá to, že kořeny bychom mohli hledat u Keltů, poté je poupravila církev a najdeme zde i stopu lidové víry. 1. listopad byl u Keltů dnem, kdy nás mrtví mohli navštívit a my je. A tak se zapalovaly obřadní ohně, aby bloudícím duším ukázaly cestu. Také se nechával kus jídla pro mrtvé.¹³⁰ A zde nastupuje křesťanství, Kristovo zmrtnýchvstání a víra v posmrtný život. Svátek Všech svatých má svůj původ v květnu roku 609. V tento měsíc byl v Římě zasvěcen bývalý pohanský chrám Panně Marii a svatým mučedníkům, místo všech starověkých pohanských bohů Panteonu. Na 1. listopadu se přesunul květnový termín v 8. století, zřejmě z toho důvodu, aby jím byly nahrazeny svátky pohanské. Památka všech zesnulých se vztahuje ke vzpomínce a modlitbě za ty mrtvé, jejichž duše je v očistci a připravuje se na vstup do nebe. A právě modlitby jim pomáhají s očištěním od hříchů.

¹²⁸ Srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčejy*, str. 73.

¹²⁹ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčejy*, str. 243.

¹³⁰ Tamtéž, str. 244.

Nejprve se vzpomínka odehrávala v kruhu rodinném. První zmínka o veřejné oslavě pochází z 10. století, z benediktinského kláštera v Cluny ve Francii. Brzy poté se zvyk slavit veřejně rozšířil i do dalších zemí. Slouží se mše v kostelech od roku 1915, kdy v první světové válce zemřelo mnoho lidí, duchovní mohou sloužit tři mše za den.

Lidé věřili, že v předvečer svátku duše vystupují z očištky, aby si mohly alespoň na jednu noc odpočinout od muk a utrpení. A tak jim lidé pomáhali po svém od trápení. Takže měly připravené studené mléko, které má ochlazovací funkci nebo na ošetření spálenin dávali lidé máslo do lamp místo oleje. Nejdůležitější však byla návštěva hřbitova a výzdoba hrobu věnci, svíčkami a květinami. Dříve se také pokládalo pečivo na hrob a v některých krajích, např. v jižních Čechách se do počátku 20. století chodilo na Dušičky koledovat.

V okolí Českého Krumlova se tato koleda nazývala „chodit po rohlíkách“, protože si koledníci často vykoledovali pečivo. Nejčastěji se na tyto svátky připravoval chléb, housky, rohlíky nebo z těsta vyrobené dušičky či kosti.¹³¹

6. 3 Posvícení, říjen, listopad

Posvícení je doba radovánek, tance, jídla a pití. Výraz posvícení by měl pocházet od slova posvěcení, neboť se koná někdy na výroční památku posvěcení místního kostela.¹³² Posvícení se vztahuje buď k svátku patrona místního kostela, s výročním dnem jeho zasvěcení nebo i s jiným výročím. Kromě těchto se všude slavilo posvícení havelské a martinské. Hlavním dnem posvícenské zábavy byla neděle, která následovala nebo předcházela svátku místního patrona. Často se stávalo, že slavení probíhalo několik dní po sobě a tak se nelze divit, že vláda Josefa II. v roce 1787 vydala nařízení, že má být jen jedno posvícení ročně a to v neděli po svátku svatého Havla. Ale neuplynulo mnoho času a začalo se krom státního dodržovat i ta ostatní.

¹³¹ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 247.

¹³² Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 206.

Patří k ryze lidovým svátkům. Hlavně se koná na podzim, kdy lidé již neměli tolik práce a bylo plno zásob. Proč havelské a martinské? Lidé již od středověku platili na svatého Havla (16. říjen) něco jako nájem za půdu majiteli panství, byly to poddanské platy. Většinou platili v naturáliích, protože peněz neměli nazbyt. A tak většina majitelů při této příležitosti své poddané pohostila nebo si uspořádali zábavu sami, neboť se v tento den nepracovalo. Na svatého Martina (11. listopadu) zase čeládka končila svou roční službu a dostávala plat, tím pádem pak uzavírala nové služby. Také obec v tento den uzavírala smlouvy s pastýřem, ovčákem nebo s ponocným. Navíc nemuseli lidé odevzdávat svůj plat vrchnosti, takže se nelze divit, že se martinské posvícení ujalo postupem času všude.

Lidé se na něj připravovali většinou několik dní předem. Poklízeli se celý dům, obstarávaly se nejrůznější suroviny na vaření, pečení, smažení. Zvaly se návštěvy, to většinou obstarávaly děti, a někde i nosily k tomu účelu zhotovené koláče „zváče“. Někde si postavili uprostřed vsi májku, která tam stála až do konce posvícení. V samotnou neděli šli všichni do kostela, kde se konala slavnostní mše a po ní šli všichni domů na oběd. Patřil k nejbohatším obědům v celém roce, dokonce snad k vůbec nejbohatším. Podávala se polévka, různé druhy masa, na martinské posvícení husa, knedlíky a zelí, nebo smetanové omáčky, koláče a různé druhy pečiva, samozřejmě nemohlo chybět pivo. Na večer se mohla těšit mládež, neboť pro ni byla určena taneční zábava. Dnes se koná v sobotu večer. V pondělí byla pouť a po ní se konala zábava nazvaná pěkná neboli zlatá hodinka, což znamenalo, že se lidé sešli v hospodě s rozsvícenými svíčkami. Někde se dodržuje dodnes. V úterý pak proběhla takzvaná sousedská zábava, která byla určena především pro starší občany. V pondělí se také někde odehrávaly veřejné popravy zvíře, někde kohouta, jinde berana nebo dokonce shazovali kozla ze skály nebo z kostela. Jejich maso se pak v hospodě večer upeklo a snědlo.

Posvícenská zábava pak končila většinou oslavou v příští neděli, říkalo se jí mladé posvícení. Samotné posvícení bylo stejně jako masopust díky hojnosti jídla oblíbenou dobou pro konání svateb. Koná se dodnes, někde ve větší míře, jinde v menší.¹³³

¹³³ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 260.

6. 4 Advent, 27. listopad – 3. prosinec

Jako advent se označuje období, které trvá přibližně čtyři týdny do Štědrého dne. Začíná vždy nedělí, která je nejbližší svátku svatého Ondřeje (30. listopadu). Takže může začít mezi 27. 11. a 3. 12. a trvá 22 až 28 dní. Praktikující křesťané se v tomto období připravují na příchod Mesiáše. Proto se advent jmenuje podle adventus, což se překládá jako příchod. Křesťané chápou advent jako počátek církevního roku, protože se narodil Kristus. Liturgický kalendář vychází z Nového zákona. První zmínky o slavení adventu pocházejí z území dnešního Španělska a Francie ze 4. století, o dvě století později se slavil v Římě. Ve středověku už slavila advent celá křesťanská Evropa. Samozřejmě se jeho podoba vyvíjela. Ze začátku se v různých zemích slavil různě, až ve 12. a 13. století se na koncilech církev usnesla na závazných předpisech o slavení adventu. Advent je především obdobím půstu, pokání a modlitby, oltáře v kostele se nezdobí květinami a vše je zahaleno do postní barvy, temně fialové. Každá neděle a každý týden v období adventu má z církevního pohledu jiný význam. Třetí neděle v pořadí se nazývá Gaudete, ta probíhá v radostném duchu. Toho dne je vše do růžova a v kostele jsou povoleny květiny. Dříve se v době adventu konala brzy ráno zvláštní mše, byla věnována Panně Marii, hojně navštěvována a lidé jí říkali roráty podle úvodní mešní písně. Roráty se také říkalo staročeským písním, které se zpívaly při adventní mši. Na roráty se chodilo za tmy, s lucerničkou. Dnes už se chodí na tyto bohoslužby málokde. Na této bohoslužbě hlavně ženy používaly rorátové či adventní „sloupky“. Jedná se o voskové předměty, zhotovené z tenké voskové svíčky do tvaru např. sloupku, modlitební knížky nebo velkého prstence a tak podobně. Používaly se ke svícení v tmavém kostele a vydržely po celý advent, protože se jimi svítilo vždy jen krátce.¹³⁴

Dnešní podoba adventu je zase trochu jiná. Většina lidí chápe advent jako přípravu na Vánoce, kdy se shánějí dárky a podobně.

¹³⁴ Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 234.

V Českých Budějovicích a jiných městech se na začátku adventu rozsvěcuje velký vánoční strom, přitom se může konat slavnost s hudbou a zpívají se koledy nebo se střílí ohňostroj.

Začínají adventní trhy, zdobí se byty a domy. Čtyři adventní neděle se nazývají železná, bronzová, stříbrná a zlatá. Nejčastěji dětem, ale i sobě si někteří dospělí koupí adventní kalendář, který obsahuje nejčastěji čokoládu, bonbony, dárečky ale i čaje. Vypadá různě, ale vždy má 24 dílků, od 1. do 24. prosince a krátí se jím čekání na Vánoce.

Proprietou posledních let se stal adventní věnec, který se věší na dveře, ale častěji obsahuje 4 svíčky, takže se dává spíše dovnitř domu. Pokládá se buď na stůl, nebo se zavěšuje ke stropu. Svíce se postupně zapalují. Jedna svíce se zapálí na první neděli a nechá se chvíli hořet, na druhou neděli se zapálí dvě, na třetí tři a na poslední neděli pak hoří všechny čtyři. *„Symbolizují tak, že kruh se uzavřel, advent je u konce a za dveřmi je Štědrý den. Pro věřící znamenají plameny svíček předzvěst přicházejícího Krista, který zvítězí nad temnotou.“*¹³⁵ Adventní věnec pochází z 18. století z Hamburгу.

Doba adventu byla spojena s různými zvyky a pověrami, ty se vážou ke svátkům světců jako je svatá Barbora, svatý Ambrož nebo svatá Lucie. Většinou se jednalo o průvody masek. Přitom advent má být dobou rozjímání, tedy jíst postní pokrmy, nechodit k muzice. Pořádaly se přástky, které často končily hromadnou zábavou, neboť se jich zúčastnila mladá děvčata a kde byly dívky, tam byli i chlapi. Staly se trnem v oku mnoha lidem, ale konaly se mnohde až do počátku 20. století. Byly přerušeny Vánocemi, po nich pokračovaly.¹³⁶

¹³⁵ VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 279.

¹³⁶ Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 242.

6. 5 Svatá Barbora, 4. prosinec

Narodila se do rodiny bohatého šlechtice ve městě Nikomedie, tehdejší Malá Asie, dnešní Turecko. Když dospívala, nechal otec u svého domu postavit věž, Barboru tam zavřel, aby ji uchránil před potenciálními nápadníky. Barbora, asi aby se otci pomstila, se stala křesťankou, neboť otec křesťany nenáviděl. Jednou se jí podařilo utéci z věže, ale chytili ji a dovlekli zpět. Bůh potrestal pastýře, který prozradil dívčin úkryt tak, že mu proměnil ovce v kobylinky. Barbora se odmítla vzdát své víry a tak ji otec předal soudci. Nezlomili ji ani krutým mučením a tak byla nakonec popravena. Mučení svaté Barbory se zúčastnila i žena, která se jmenovala Juliána. Slitovala se nad Barborou, předstoupila před soudce a také se vyznala ze své křesťanské víry. V tu samou chvíli se rány Barboře jako zázrakem zhojily. A spolu s ní byla popravena i svatá Juliána (Julie).¹³⁷ Popravčím se stal její vlastní otec, který jí uťal hlavu mečem, ale vzápětí padl mrtev, neboť ho hned poté zabil blesk.

Tak alespoň praví příběh, datovaný do 3. století, kdy byli křesťané v římské říši pronásledováni. Tato legenda se ale nezakládá na historických faktech a měla by pocházet ze 7. století. Přesto se stala jednou z nejuctívanějších světic. Je jí zasvěceno mnoho kostelů a kaplí, je po ní pojmenováno mnoho zvonů. Poznáme ji na vyobrazení hlavně podle věže, ve které byla zavřena. V ruce může držet paví pero nebo kalich, což jsou symboly nesmrtelnosti, nebo meč, kterým jí byla uťata hlava. Svatá Barbora se stala ochránkyní všech lidí, kteří se nějak dostali do styku se střelným prachem a střelnými zbraněmi. Občas může být také vyobrazena s dělem u nohou. Stala se patronkou pro mnohá řemesla, hlavně pro horníky, kteří jí nechali zasvětit mnoho kostelů, kaplí a oltářů a v den jejího svátku pořádali procesí a nechávali přes noc hořet v kahanech světlo jako symbol ochrany před smrtelnými úrazy. V jižních Čechách je postavena kaplička svaté Barbory v Doudlebech.¹³⁸

¹³⁷ Srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčejy*, str. 77.

¹³⁸ Srov. ČERNÝ, J. *Poutní místa Českobudějovicka a Novohradska*, České Budějovice: Bohumír NĚMEC – VEDUTA, 2004 str. 84.

Také je patronkou hutníků, slévačů, stavebních dělníků, pokrývačů, tesařů a architektů, dělostřelců, hasičů, kameníků, kuchařů a řezníků. Byla lidmi chápána jako ochrana před náhlou smrtí jako je úder bleskem.

V 19. století bylo zvykem, že v mnoha vesnicích chodily dům od domu Barborky – byly to ženy nebo dívky převlečené do bílých šatů nebo prostěradel, přes obličej měly danou roušku nebo závoj. Někdy chodily v převleku za jeptišky nebo měly dlouhé rozpuštěné vlasy a na hlavě věneček. Když se nechtěly složitě připravovat, poprášily si jednoduše obličej moukou a dlouhé vlasy si přehodily dopředu přes obličej. V jedné ruce měly pro hodné děti připravený košík s ovocem a sladkostmi, v ruce druhé zas metlu nebo vařečku pro děti zlobivé. Po zazvonění nebo zaklepání vstoupily tiše do domu, zazpívaly píseň o svaté Barboře, obdarovaly děti a odešly. Dříve strašily děti huhláním „mulisi, mulisi,...“, přičemž chtěly po dětech modlitbu, báseň nebo píseň. „Mulisi“ byla zkomolenina „modli se, modli se,...“. Barborka mohla chodit sama, ale mohlo jich být i víc. Na Bechyňsku jich chodilo až šest, z nichž jedna držela v ruce zvoneček. Šlehaly metlami na okna, zvonily zvonečkem.¹³⁹ Někde chodí Barborky dodnes – v Pošumaví, v jižních Čechách nebo na Slovácku.¹⁴⁰ Děti někde dostávají nadílku už na svátek Barbory.

Dalším známým a hojně rozšířeným zvykem je uříznout si na den svaté Barbory větvičky třešně nebo višně, kterým se lidově říká barborky. Měly by rozkvést do Štědrého dne a dívka svobodná, které rozkvetou, by se měla do roka vdát, ale i to, že rozkvetly znamená štěstí. Barborky se postříkávaly vodou z úst, aby se umocnil osobní užitek a navíc se voda v ústech ohřála.¹⁴¹ I jeden kvítek, ukrytý za šněrovačkou, mohl přilákat chlapce, kterého si dívka vybrala. Lidé také počítali, kolikátý den po svátku Barbory barborky rozkvetou, tolikátý měsíc měli mít štěstí. Na Šumavě panovalo přesvědčení, že když si někdo vezme na půlnoční mši kvetoucí větvičku, tak s její pomocí rozpozná čarodějnice.¹⁴²

¹³⁹ Srov. PEJML, K. *Český lid ve svých názorech, obyčejích a pověrách*, str. 99.

¹⁴⁰ Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 247.

¹⁴¹ Tamtéž, str. 247.

¹⁴² Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 284.

6. 6 Svatý Mikuláš, 6. prosinec

Mikuláš se narodil okolo roku 250 v Pataře, což bylo lykijské město.¹⁴³ Žil v křesťanské rodině a již v mladém věku přijal nižší duchovní svěcení. Konal dobré skutky, pomohl například jednomu muži, kterému hrozilo, že kvůli dluhům bude muset prodat své tři dcery do nevěstince. Mikuláš se o tom dozvěděl a po tři noci za sebou vhažoval dívkám do ložnice peníze a tak měl onen pán nejen na zaplacení dluhů, ale i dívkám na věno. Další částí svých peněz obdaroval chudé a putoval pak do Palestiny. Mezitím v Malé Asii, ve městě Myra zemřel biskup. Nenašel se žádný vhodný nástupce a tak se dalším biskupem měl stát ten člověk, který příštího rána vstoupí jako první do chrámu. Nebyl jím nikdo jiný než Mikuláš, který se nakonec rozhodl úřad přijmout a tak se stal asi roku 300 našeho letopočtu myrským biskupem, což je historicky podložený fakt. Ostatní o jeho mládí jsou pouze legendy. Bohužel po Mikulášově jmenování přišla poslední vlna pronásledování křesťanů. Mikuláše uvěznil a mučili několik let, ale odolal a svou víru neopustil. Na své místo se mohl vrátit až po roce 313, tehdy povolil císař Konstantin křesťanství tzv. milánským ediktem. Roku 325 se zúčastnil nicejského koncilu a možná i putoval do Říma. O tom, jak prožil stáří, se víc nedochovalo. Zemřel 6. prosince někdy kolem poloviny 4. století. Zemřít měl mezi rokem 345 - 352. Pohřben byl v Myře, ale v roce 1087 byly jeho pozůstatky ukradeny a převezeny do jihoitalského městečka Bari.¹⁴⁴

Jako světce ho lidé začali uctívat brzy po jeho smrti hlavně tam, kde panoval alexandrijský a konstantinopolský biskup. A právě z této východní církve se později vyvinulo pravoslaví. K pravoslavným zemím patří Rusko, kde Mikuláš patří k nejdůležitějším světcům a je patronem země. Kolem 10. a 11. století se Mikulášovo uctívání začalo šířit i na západ Evropy, za což jsou hlavně odpovědní normanští mořeplavci, kteří Mikuláše uctívali jako ochránce námořníků, až se ve 13. století dostal až do českých zemí. Byl ochráncem rybářů, vorařů a převozníků, měl chránit před povodněmi a bránit zničení mostů.

¹⁴³ Srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčejy*, str. 78.

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 78.

Jinak se stal patronem cestujících, advokacie (soudci, notáři, advokáti), obchodníků, lihovarníků, knihařů, svíčkářů, ... Obchodníci v den jeho svátku rádi obchodovali, neboť byl tento den spojen s vírou na naději na bohatství. Měl také ochraňovat před zloději, ženy u porodu, stal se patronem šťastného manželství a dětí.

Nejčastěji bývá vyobrazen jako muž středního věku, oblečen v biskupském rouchu, v ruce drží berlu. U nohou může mít tři zlaté koule, váčky s penězi nebo jako symbol ochrany námořníků kotvu. V jižních Čechách můžeme nalézt jeho obraz například v Pelhřimově.¹⁴⁵

Už v jeho legendě z mládí můžeme vidět náznaky štědrosti, kvůli tomu mohou děti v předvečer jeho svátku očekávat nadílku. Většinou má bílé vlasy a vousy, na hlavě vysokou čepici zhotovenou většinou z papíru, na čepici je namalován zepředu kříž. Na sebe si obléká bílou dlouhou košili a přes to mitru, taktéž s křížem. V ruce má berlu. Obchůzka mikulášských masek je známa již ze 14. století, avšak středověký průvod se tomu dnešnímu nepodobal ani v nejmenším. Většinou šlo o masky, které chodily v průběhu zimy při podobných příležitostech. Průvodu se mohli zúčastnit: „husaři“, „Turci“, „mouřenín“, biskup s berlou a s andílkou, „sedlák“ a „selka“, „kominík“, „žid“ nebo „smrtka“, tedy se velice podobal tomu masopustnímu průvodu. Masky přišly k domu, odehrály scénky s proslovy, poté Mikuláš radil hospodáři jak má vychovávat děti, ty pak dostaly cukrovinky a sušené ovoce, nakonec maškary dostaly od hospodáře trochu peněz. V okolí Budějovic chodil svatý Mikuláš, „baba“ s dítětem, což byla panenka, nesla v jedné ruce košík s otrubami pro kozu, ve druhé ruce nesla koště a do průvodu patřila i koza s rohy, andělé a čerti.¹⁴⁶ Tyto průvody vydržely do 18., 19. století, dnes chodí jen Mikuláš s čerty a anděly. Dřív vyslechl Mikuláš od dítěte modlitbičku, dnes se říkají básničky nebo zpívají písničky. Často se pořádaly mikulášské trhy, kde byly k zakoupení potraviny, dárky nebo mikulášské perníčky.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Srov. ČERNÝ, J. *Poutní místa jižních Čech*, str. 163.

¹⁴⁶ Srov. ZÍBRT, Č. *Veselé chvíle v životě lidu českého*, str. 460.

¹⁴⁷ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 293.

6. 7 Svatá Lucie, 13. prosinec

Do 16. století se slavil svátek svaté Lucie na den slunovratu, avšak kvůli přechodu z juliánského kalendáře na gregoriánský, což zahrnovalo i škrtnutí deseti dnů, se přesunul na 13. prosince. Jedna známá pranostika praví, že „Lucie noci upije“. Ale správně se vztahuje k zimnímu slunovratu, neboť od té doby se zkracují noci a prodlužují se dny. Pochází tedy z doby před 16. stoletím, stejně jako některé zvyky spojené s jejím jménem. Některé už ale pocházejí z doby po, jako se například sleduje počasí mezi svátkem svaté Lucie a Štědrým dnem, těch dnů je dvanáct, tedy se věští počasí na příštích dvanáct měsíců.

Podle historických faktů žila svatá Lucie v Syrakusách na Sicílii a byla křesťankou. Díky tomu zemřela v roce 304 při pronásledování křesťanů, kdy kat ji proklál hrdlo nožem. Podle pověstí po ní rodiče chtěli, aby se provdala za bohatého pohanského mladíka. Lucie však chtěla žít zbožným životem, zůstat pannou a všechnen svůj majetek chtěla věnovat chudým. Její matka byla zpočátku proti, ale poté ustoupila, neboť se zázračně uzdravila z nemoci, zrovna když byla u hrobu svaté Agáty. Ale zhrzený nápadník své odmítnutí nesl těžce a tak se pomstil a udal Lucii jako tajnou křesťanku. Avšak je tu ještě jedna verze: To matka ji chtěla provdat, protože otec umřel. Lucie se vdávat nechtěla a žádala matku o věno, které chtěla věnovat chudým. Matka jí ho ale dát nechtěla, až po své smrti. Lucie ji pokárala, že by neměla Bohu dávat jen to, co si nemůže vzít na věčnost, že z tohoto daru ji nebudou uznány zásluhy. A tak ji matka věno dala. Poté, co se nápadník dozvěděl, že své věno rozdala, žaloval ji jako křesťanku.¹⁴⁸ Soudce ji nejprve nakázal, aby obětovala pohanským bohům. Lucie odmítla, tedy měla být za trest umístěna do nevěstince. Když ji tam měli odvézt, seděla sama na voze, který byl tažen voly, ale vůz se zázračně nechtěl pohnout z místa. Tak ji tedy zkusili krutě mučit, ale ani potom se nevzdala své víry, to našťvalo kata a ten ji vrazil dýku do hrdla. Při svém umírání měla předpovědět konec pronásledování křesťanů, což nastalo o 9 let později, roku 313.

¹⁴⁸ Srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčejy*, str. 80.

Ze začátku Lucii uctívali hlavně v Itálii, kde také našli v syrakuských katakombách její hrob. Ve středověku se její kult rozšířil do celé Evropy. Svátá Lucie bývá většinou vyobrazena s dýkou v hrdle. Může držet lampu, ve které je olej, nebo misku s párem lidských očí. Původně se říkalo, že tyto dva předměty drží kvůli svému jménu, jeho latinská podoba je Lux, což znamená světlo.

Avšak poté vznikla legenda, podle které si Lucie sama vydloubla oči a poslala je na míse onomu mladíkovi, protože se do ní zamiloval kvůli nim. Tím se také vysvětluje její úloha coby ochránkyně před očními nemocemi. Jinak bývala jako patronka uctívána sedláky, písaři, vrátnými nebo nožíři, u nás nejvíce krejčími, švadlenami a kočími. Dokonce ji zdejší lid považoval za tu, která je ochráná před čarodějnicemi.

Samozřejmě i na její svátek chodili lidé v maskách, v každém kraji se ženy převlečené za Lucky strojily trochu jinak. V jižních Čechách vypadaly strašidelně – na sobě měly bílou plachtu, ptačí masku na obličejí a z té trčel velký zobák, kterým se dalo klapat. Jinde jim stačil jen pomoučený obličej nebo se oblékaly do černého. Co děti ale ještě víc vyděsilo, bylo to, že během návštěvy mlčely a vše předváděly pantomimou. Na svátek svaté Lucie platil přísný zákaz předení a tak si Lucky při své návštěvě ohlíдалy, jestli hospodyně nepředou. Když ji přistihly, vrhly se na ní, sebraly jí kužel s přízí a rozfoukaly peří. Nebo u sebe nosily nůž na to, aby mohly postrašit ty děti, které se v adventním čase nepostily. Vyhrožovaly, že jim tím nožem rozpárají bříška. Kontrolovaly i to, zda je hospodářství dobře uklizené a napodobovaly různé domácí práce, takže někde s sebou nosily i srp, kosu, metlu, nebo štětku. *„Z jižních Čech se z konce 19. století zachoval popis téměř divadelní scénky, kterou předvádělo šest Lucek v bílých šatech a šátcích s obličejí zabílenými moukou. První držela zabalené dítě, druhá hadr a rýžový kartáč, třetí metlu, čtvrtá košíček s ovocem a cukrovím, pátá štětku k bílení a šestá byla oblečená jako kněz.*

*Vstoupily do světnice, obřadně pozdravily, první usedla na stoličku a na klíně houpala dítě, druhá poklekla a předváděla mytí podlahy, třetí nutila děti metlou k odříkávání modliteb, další jim rozdávala dárky, pátá napodobovala štětkou bílení stěn a poslední v kněžském rouše vykropila světnici a přitom se modlila.*¹⁴⁹

Někde, kde se zvyk dochoval do 20. století, si Lucky místo dětí začaly všimat mužů, přepadaly je na různých místech, mazaly je hořčicí a kolomazí nebo na ně sypaly mouku, ale jen do půlnoci, pak jejich moc končila.

S Luckami mohl chodit ještě průvod ostatních masek, př. kominík, poustevník, Ty pak ve stavení prováděly různé neplechty. Nebo chodila i Perchta „v jižních Čechách byla, i když ne zcela správně spojována s pověstí o Bílé paní, Perchtě z Rožmberka, která žila v 15. století. Jihočeská Perchta chodila bíle zahalená, na tváři měla červenou zvířecí škrabošku se zuby a dlouhým jazykem. Na zlobivé děti nosila nůž, škopíček na krev a koudel, kterou měla vycpávat děti.”¹⁵⁰ Někde obcházela v předvečer svátku svaté Lucie, někdy i na Štědrý den. Na Šumavě tento den obcházela maškara zvaná Lutzl, která u sebe nosila veliký a dlouhý nůž a zjišťovala, zda toho dne byly snědены všechny knedlíky. Dříve totiž na Šumavě sídlilo i německé obyvatelstvo a na svátek sv. Lucie vařili a jedli knedlíky, tedy nemohl většinou Lutzl nikoho potrestat. Naopak sám občas dostal výprask a pak byl odmaskován.¹⁵¹

6. 8 Vánoce, 24. prosinec – 6. leden

Vánoce ve své podstatě spadají do období zimního slunovratu, který nastává 21. prosince. Samotný slunovrat byl chápán jako klíčový přelom již v dávných dobách. Lidé si vyprávěli legendy o zrození nového slunce, kdy znovu vítězil život nad smrtí. Dříve se i věřilo, že slunovrat nemůže přijít samovolně, že je třeba o něj žádat bohy, k tomu byly zapotřebí oběti snad i lidské, ale zvířecí určitě.¹⁵²

¹⁴⁹ VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 310 – 311.

¹⁵⁰ VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 312.

¹⁵¹ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 312.

¹⁵² Tamtéž, str. 313.

Rituál oběti můžeme zahlédnout i v nedávných dobách z lidového chápání Vánoc, kdy byla obdarována hospodářská zvířata nebo stromy zbytky od štědrovečerní večeře. Nicméně, čas slunovratu byl čas oslav, vyvíjející se od uctívání slunce přes čekání na slunovrat k postupnému tradičnímu chápání Vánoc, jimž konečnou podobu vtisklo křesťanství. I tyto křesťanské oslavy si prošly svým dvoutisíciletým vývojem a proměnou od bujaré a veselé oslavy s průvody, hody a hudbou s tancem až k tichému rozjímání, pokoře a odříkání. Lidé se obraceli k modlitbám a k návštěvě kostelů. S nástupem baroka, v 17. a 18. století se lidé začali trochu navracet k větší okázalosti a nablýskanosti, oslavy probíhaly spíše v rodinném kruhu, jak to známe dnes. K tomu se přidaly novoty zaváděné v 19. století, jako je například vánoční stromeček.

Bible nám vypráví příběh o narození Ježíše Krista, panně Marii a Josefovi, kteří přišli z galilejského Nazaretu do palestinského města Betléma. Josef a Marie sem přišli kvůli sčítání lidu a jejich majetku, ovšem nenašli ubytování, protože hostince již byly plné. A tak se uchýlili do chléva, kde Marie porodila. Neměla žádnou kolébku a tak narozenému synkovi musely stačit jesličky, do kterých se dávalo krmení pro zvířata. První se o narození dítěte dověděli pastýři, kterým tuto novinu zvěstoval anděl. Ti se hned vypravili, aby pozdravili novorozeně. Mezitím již putovala z východu skupina tří mužů mudrců, kteří zároveň s sebou nesli dary pro dítě. Cestu jim ukazovala zářivá hvězda, která vyšla nad Betlémem. Avšak rodina musela brzy Palestinu opustit, neboť se dozvěděl Herodes Veliký, který v té době vládl části Palestiny, že se narodil Ježíš, který se v budoucnu měl stát novým židovským králem a Heroda tak sesadit. Herodes nařídil vyvraždění všech malých chlapců, kteří se narodili v Betlémě. Josef s Marií a Ježíšem ovšem stihli uprchnout včas do Egypta, a do Nazaretu se vrátili až po Herodově smrti.¹⁵³ Herodův život je historicky doloženým faktem, ale není zcela jisté, zda žil v době Ježíšova narození.¹⁵⁴ Ježíš poté dospěl, hlásal nové učení, nakonec byl ukřižován a vstal z mrtvých, ale to už patří Velikonocům. Křesťané jsou přesvědčeni, že se jedná skutečně o Božího syna.

¹⁵³ Srov. L 2, 1 – 20; Mt 2, 1 – 23.

¹⁵⁴ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 316.

Zpočátku se nevědělo, kdy se Ježíš narodil, v Bibli o tom není psáno, takže první křesťané Ježíšovo narození neslavili, vzpomínali na jeho pokřtění počátkem ledna. Až ve 4. století se začíná uvádět 25. prosinec jako datum jeho narození.

Informace v Bibli jsou o narození Ježíše velmi kusé a tak si lidé začali sami vymýšlet další informace, takže v 8. století se objevují první zmínky o volu a oslu, stojící u jesliček a zahřívající novorozeně svým dechem. Proměnou prošli i tři mudrcové, 12. století z nich udělalo tři krále. A počátkem 14. století začala nahrazovat betlémskou hvězdu kometa s chvostem, jako první ji ztvárnil v roce 1304 italský malíř Giotto di Bondone na fresku s názvem Klanění.¹⁵⁵ Přitom kometa již od dávných dob zvěstuje neštěstí, takže lidé ve středověku věřili, že předpovídá morovou epidemii nebo válku, tedy smrt. V Bibli také neexistuje zmínka o tom, v který rok se Ježíš přesně narodil, jediným bodem určení byla betlémská hvězda. Poté, co se rozpadla Římská říše, chtěla vyjádřit křesťanská církev, že se mění doba tím, že bude mít nový letopočet, který začíná Kristovým narozením. Určila rok nula, od kterého také my počítáme náš letopočet, ačkoliv to není asi správný rok, například Johannes Kepler vypočítal, že ke zjevení betlémské hvězdy došlo díky konjunkci Jupitera se Saturnem a mělo k tomu dojít 7 let před rokem 0, což by potvrzovala i babylonská klínopisná tabulka z Eufratu, která byla rozluštna roku 1925. Ale názory se různí, podle jedněch je to 10 let před Kristovým narozením nebo 4 roky po něm, ale je zde i názor, že betlémská hvězda je výmysl a legenda o třech mudrcích vznikla až ve středověku.¹⁵⁶

Štědrý den 24. 12. – podle liturgie je tento den vigilií, což znamená předvečer svátku. Jak v minulosti, tak i dnes platí, že by měla být domácnost do Štědrého dne perfektně uklizena. Takže se smýčilo, bílilo, na stůl se položil sváteční ubrus a používalo se slavnostní nádobí. Završením výzdoby byl betlém, dozdobený jedlovými větvíčkami a svíčkami, později jej nahrazuje vánoční stromeček. Přes den se má držet půst, aby člověk mohl večer spatřit zlaté prasátko, někde se říká telátko, kohoutka či beránka. Kdo půst přerušil, mohl očekávat zlou Perchtu, která mu rozpárá břicho dřevěným nožem.

¹⁵⁵ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 319.

¹⁵⁶ Tamtéž, str. 321.

Postit se mohli krom dětí i dospělí, muži se obešli bez kouření, ale i dobytek musel dodržovat půst. Po večeři se šlo na půlnoční mši.

Boží hod vánoční 25. 12. – V tento den se Ježíš narodil. Konaly se dvě mše, při kterých měli věřící rozjímat. Jedna mše se konala za svítání, nazývala se jitřní nebo pastýřská, druhá dopoledne, které se říkalo slavná nebo velká. V tento den se nesmělo vůbec pracovat, někde ani nestlali postele. Tento den také někde svazovali dobytku tlamy, aby tím, že přežvykuje, nezneuctil tento den.¹⁵⁷ Spíše se slaví doma s rodinou a se svátečním obědem.

Svátek svatého Štěpána 26. 12. – V tento den se chodilo koledovat, po návštěvách nebo se lidé jen tak procházeli. K obědu se většinou podává pečená husa s knedlíkem a se zelím. Jinak svatý Štěpán byl jáhnem a kázal, že Kristus je Mesiáš, kterého předpověděli proroci a za to byl obžalován z velezrady vůči Židům a roku 37 před hradbami Jeruzaléma ukamenován.¹⁵⁸ Takže se stal prvním křesťanským mučedníkem. Uctíván ale začal být až v 5. století, tedy se totiž našel hrob s jeho ostatky. Lidé svatého Štěpána pokládali za ochránce koní, proto na jeho svátek světili oves pro jarní setbu. Symbolicky hodili hrst po faráři, v upomínku na kamenování, liturgicky vysvětlováno nebo ho házeli po sobě. V jižních Čechách prováděli chlapi dívkám „štěpánování“, což znamenalo, že je zasypávali ovsem, aby byly hezké a brzy se provdaly, to celé doprovázeli průpovídkami. 26. prosince kdysi začínal rok, měnila se i tedy služba chase. Jak se říká – „Na Štěpána není pána“.¹⁵⁹

Svatý Jan Evangelista 27. 12. – Jan byl apoštolem a Ježíšovo nejmilejším učedníkem. Evangelistou se stal proto, protože napsal jedno ze čtyř evangelií, která popisují Kristův život. Legenda praví, že po Kristově smrti pečoval o jeho matku a po její smrti odešel do Efezu, zde sepsal své evangelium. V roce 94 ho zajali, dopravili do Říma. Tam ho za trest ponořili do kotle, který byl plný vroucího oleje, avšak Janovi se nic nestalo.

¹⁵⁷ Srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčaje*, str. 84.

¹⁵⁸ Srov. Sk 6, 5. 6, 8 – 15. 7, 1 – 60.

¹⁵⁹ Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 300.

Za to byl poslán do vyhnanství na řecký ostrov Pathos. Jan se nakonec vrátil domů, kde zemřel přirozenou smrtí, dožil se 90 let.¹⁶⁰ Vykonal mnoho zázraků a nejslavnější byl ten, kdy mu kdosi podal pohár s otráveným vínem, Jan ho požehnal, vypil a nic se mu nestalo. Ve středověku proto lidé žehnali na jeho svátek víno jeho jménem. Víno se světilo se a podávalo se slovy: „Pij lásku svatého Jana.“ Také lidé u nás dříve věřili, že víno, které vypijí na svátek svatého Jana, obsahuje zázračnou moc, která je ochrání před uhranutím nebo uštknutím, i dobytek si mohl užít chleba namočený ve víně.

Svátek mlád'átek 28. 12 – Mlád'átka jsou malí chlapi, které nechal Herodes Veliký vyvraždit,¹⁶¹ takže se z Heroda stal symbol krutosti a matky jím strašily své děti, které zlobily.

Silvestr 31. 12. – Patří k novodobým svátkům, protože v dávné minulosti ho lidé neslavili a od 16. století, s příchodem gregoriánského kalendáře, který určil začátek roku na 1. ledna, se lidé akorát šli pomodlit do kostela. Silvestr začal nabývat na významu až ve 20. století a začal se slavit tak, jak to známe dnes. Na silvestrovskou noc se nesmělo sušit prádlo. Někde chodily v tuto noc i „ometačky“ – staré ženy, většinou chudé, oblečené do černého, na hlavě měly bílý šátek. Nejprve zaklepaly, poté vstoupily do místnosti, šly beze slova ke kamnům a třikrát je ometly se slovy: „Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého.“ Toto celé zaříkávání mělo zabránit tomu, aby se na plotně v příštím roce neobjevilo něco nezdravého. Poté popřály šťastný nový rok a poprosily o almužnu.¹⁶² Mimochodem, Silvestr sám byl křesťanským světcem a žil na přelomu 3. a 4. století. Byl zvolen papežem v Římě poté, co byl zrušen zákaz křesťanství. Do vánočního cyklu patří také Nový rok (1. ledna) a Tři králové (6. ledna).

Lidové pojetí Vánoc: Pověry a zázraky: Na Štědrý večer dostávala nejen hospodářská zvířata, slepice i včely, ale také stromy v zahradě, pole a voda ve studni kus štědrovečerní večere, aby si tak hospodář zajistil na další rok bohatou úrodu, plodný dobytek a mnoho ovoce.

¹⁶⁰ Srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčejy*, str. 85.

¹⁶¹ Srov. Mt 2, 16 – 17.

¹⁶² Srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčejy*, str. 86.

Nebo se házely zbytky večeře do ohně, kvůli očistě a zdraví. Samotná církev se dlouho bránila lidovému chápání Vánoc, nakonec ho přijala jako liturgický symbol, takže například betlémské světlo se dnes rozváží po celém světě coby symbol míru. Štědrý večer byl také příležitostí k tomu, aby lidé zkusili věštit svou budoucnost. K nejznámějším způsobům patří rozkrajování jablka s hledáním hvězdy; střevíc, který hodí dívka za hlavu ukáže, zda půjde příští rok z domu za ženichem; lodičky ze skořápek se svíčkami napoví, kam kdo příští rok „dopluje“ a roztavený kousek olova, vlitý do studené vody předpoví budoucnost. Věštilo se i zpod hrnečku, stejně jako na Tři krále.

Děvčata si přinesla a na lavici vyrovnala řadu polínek a podle toho, jaké vytáhla (rovné, tlusté, hrbaté), měl být její budoucí ženich.¹⁶³ Na Štědrý den ráno se lidé chodili umýt do tekoucí vody ven, aby byli po celý rok zdraví.

Na Štědrý večer mohla dívka spatřit tvář budoucího ženicha ve vodě.¹⁶⁴ Spousta pověr a zvyků se vázala k mrtvým předkům a jejich duším, neboť se lidé domnívali, že duše o svátcích navštěvují tento svět. Tedy se zbytky ze štědrovečerní večeře nechávaly leckde až do svatého Štěpána, kdyby měly duše hlad. Také se nesměla vykonávat řada domácích prací, aby se duším neublížilo. Na Štědrý den, aby si lidé nepřivolali domů neštěstí, nesmělo se nic kupovat, prodávat ani z domu půjčovat. Někde na Štědrý večer, ještě než si sedli ke stolu, dala na zem sekýra a každý na ni stoupl bosou nohou, to proto, aby je celý rok nebolely nohy. Dobytek měl na Štědrý večer mluvit lidskou řečí, voda se měnit na víno, kvést jabloně a plodit jablka, která ale ihned spadla na zem a zmizela.¹⁶⁵

Koleda: Pochází z latinského „Calendae Januariæ“, což byly římské lednové občůzky. A stejně jako v římských dobách, chodili i u nás koledovat dospělí. Přáli hodně štěstí a zdraví a úspěchu v hospodářství, neboť se dříve věřilo, že přání vyslovené nahlas má jednak magickou moc a jednak dokáže ovlivnit osud, pokud možno příznivě. Koledovali lidé všech profesí, někteří za to měli dostávat peníze, což byli například učitelé.

¹⁶³ Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 294.

¹⁶⁴ Srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčejy*, str. 84.

¹⁶⁵ Srov. PEJML, K. *Český lid ve svých názorech, obyčejích a pověrách*, str. 106.

Někde na Štědrý večer chodili koledovat pastýři nebo ponocný, kteří k tomu troubili.¹⁶⁶ Ještě nedávno chodili koledovat kominíci nebo popeláři. Později se stala koleda doménou dětí, hlavně z chudých rodin. Postupem času se koleda omezila jen na svatého Štěpána a na Tři krále, součástí občůzky mohla být i různá představení.

Vánoční písně: Ke koledě vždy patřila píseň. Mohlo se jednat o písně církevního typu nebo o ty lidové. Církevní písně mnohdy byly součástí mše a dalo by se říct, že zlidověly. Jejich původ může sahat do 13. století, jako v případě písně Narodil se Kristus Pán, o tři století později pocházejí písně Nesem Vám noviny a Půjdem spolu do Betléma. Dnes se označují jednotlivě jako koledy, i když to spíše značí koledu s občůzkou. Nejznámější mše je od Jana Jakuba Ryby – Hej mistře.¹⁶⁷

Štědrovečerní večeře: Večeřet se začínalo v okamžiku, kdy na setmělé večerní obloze vyšla první hvězda. Počet lidí u stolu měl být vždy sudý. Pod ubrus (v 18. století se běžně jedlo bez ubrusu) si lidé dávali kousek obilí z posledního snopu nebo se položil na stůl dožínkový věnec, do něhož se pokládaly mísy s jídlem. Mohla se pod stůl dát sláma pro zajištění úrody. Zároveň s ní mohla být i na stole položena sekyra jako symbol síly. Na stůl se také pokládaly svíce, Bible a chléb.¹⁶⁸ Pod talíř se běžně vkládaly mince nebo rybí šupiny pro štěstí. Nebo mohla na stůl přijít ošatka se vším, čím je obdarovala příroda, les a zahrada i sklenice medu. Lidová pověra praví, že by neměl od večeře nikdo vstávat, dokud nedojí poslední, aby se nepřivolalo neštěstí nebo kvůli stejnému důvodu omotali nohy u stolu řetězem a uzamkli jej. Většinou se před jídlem pomodlili, popřáli si, aby se sešli příští rok opět pospolu a započali jíst. Večeře by prý měla obsahovat devět chodů. Jídelníček se časem obměňoval, navíc každý kraj má svá krajová jídla. Nicméně tradiční venkovská večeře vypadala následovně: prvním chodem byl kus chleba nebo doma pečená oplatka na sladko s medem nebo naopak s česnekem i bylinami, které měly mít čarovnou moc.

¹⁶⁶ Srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčejy*, str. 81.

¹⁶⁷ Srov. SNÍŽKOVÁ, J. *Česká vánoční hudba*, in: FROLEC, V. *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 1989. str. 180 – 183.

¹⁶⁸ Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 291.

Následovala polévka buď hrachová, čočková, houbová nebo později rybí. Po polévce přišel hlavní chod, což byl většinou zapečený nákyp s houbami, kterým se říká „hubník“ nebo „kuba“. Mohla se objevit i kaše jáhlová nebo prosná. Podávalo se i sušené ovoce, někdy mohlo být vařené s různými úpravami, tomu se pak říkalo „muzika“. Na stole krom toho byla jablka a oříšky. Na konec se pilo pivo, pálenka, až později čaj a punč, ke kterým se podávala vánočka nebo závin. Drobné vánoční pečivo, jak ho známe dnes, se objevuje až později. V tradiční štědrovečerní hostině nemělo být podle církve ani maso, ani alkohol, což někteří nedodržovali, nejdříve ve městě, pak i na venkově. Dnes se podávají různá jídla, nejčastěji smažený kapr s bramborovým salátem a pak cukroví, kterého by mělo být devět druhů, zřejmě v upomínku na devět druhů jídel na stole. Tradiční kapr se začal objevovat až ve 20. století, neboť byl považován za prosté postní jídlo, které se nehodí na vánoční stůl. Avšak „jak nouze naučila Dalibora houstí“, tak i Čechy na Vánoce kvůli nedostatku potravy kapra jísti.

Vánoční pečivo: Samotné pečivo bylo vždy obřadním jídlem, i k přípravě vánočního pečiva se vztahovaly různé pověry – paní domu měla vždy použít domácí mouku, při zadělávání těsta otírat ruce o stromy kvůli tomu, aby dobře nesly. Voda nalitá do nádoby, v níž se zadělávalo těsto, se dávala pít dobytku, aby vydržel zdravý a krávy nadojily hodně mléka. Do chleba se zapékal česnek, peníze nebo svěcená voda. Pečivo měl jako vždy první ochutnat hospodář, aby se mu v příštím roce zdařila úroda. Nejznámějším vánočním pečivem je vánočka, které se také říkalo „calta“, „štědrovník“ nebo „štědrovka“. Vánočku dostávali sloužící a koledníci darem, nesměl se zhroutit pletenec nebo se srazit těsto, to nevěstilo nic dobrého.¹⁶⁹ Další sladkostí byly lívance s medem nebo mákem, vdolky, koláče nebo buchty.

Dárky: Lidé si rádi dávají dárky, ať už jde o projev úcty, lásky nebo přátelství. Dárky si dávali již ve 14. století. Nejvíce se na nadílku těší děti, hlavně proto, že jsou nejvíce zvědavé a mají rády překvapení.

¹⁶⁹ Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 293.

Ve většině zemí se dárky dávají na Štědrý večer nebo další den hned po ránu a nosí je Mikuláš, Santa Claus nebo u nás Ježíšek. Ježíšek byl církví prosazován už v době protireformace, avšak lidmi byl přijat až v 19. století. Samotné dárky byly spíše symbolického rázu. V 19. století to například byla jablíčka nebo dřevěná hračka a jen sem tam oblečení nebo mohly dostat minci, kterou jim ovšem rodiče uložili pro budoucnost. Dospělí se podarovali alkoholem nebo sladkostmi. Balení dárků je novodobým zvykem.

Betlém: Poprvé napadla myšlenka, že by se mohl zobrazit živý betlém Františka z Assisi a to jen proto, že chtěl prožít identickou noc, jako tenkrát v Betlémě. A tak postavil roku 1223 v jeskyni poblíž italského městečka Assisi jesle, které vystlal senem, k nim přitáhl osla s volem a spolu s ostatními bratry z kláštera tu odehrál mši. Legenda praví, že se skutečně zjevilo Jezulátko, a tak si ho pochoval.

Postupně se zvyk stavět betlém rozšířil po celé Evropě, hlavně díky františkánům, a tak se v kostelech na Vánoce stavělo sousoší Josefa, Marie a Ježíška. Byli v životní velikosti, vytesaní ze dřeva, kamene nebo z vosku. Sousoší doplňovali živí lidé a sehrávali příběh narození Ježíše. Brzy je zastoupili žáci církevních škol a hráli opravdové divadlo. Avšak časem přestala mít představení náboženský ráz a stávala se víc lidovější. A tak se stalo, že z kostelů přesídlili do ulic a na náměstí, postupně pak obcházeli domy a hráli za peníze. Krom živého betlému se stavěly i jesličky, za dob gotiky a renesance se stavěly i skříňové betlémy, které byly zdobeny drahými kameny a zlatem. Mezi největší šířitele betlémů patřili jezuité v době vrcholného baroka, tedy v 17. – 18. století. Využili je k šíření víry jak u nás, tak v Evropě, ale i v Americe a Asii. U nás se první živý betlém uskutečnil roku 1562 v Praze, v kostele svatého Klimenta na Starém Městě pražském.¹⁷⁰ Šířil se do dalších kostelů, až v polovině 18. století opustil brány kostelů a vydal se do domácností nižší šlechty a měšťanů. Avšak na konci 18. století zasáhl Josef II., který v rámci šetření a reforem zakázal stavět jesle v kostelech. Ale také mohlo být tím důvodem to, že v něm tehdejší církev spatřovala příliš pozemského na to, že šlo o narození Ježíše Krista.¹⁷¹

¹⁷⁰ Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 276.

¹⁷¹ Tamtéž, str. 277.

Tím se však betlém šířil rychleji po českých domácnostech, kde si ho lidé stavěli sami, postupně také do něj přidávali figurky, takže jejich počet může přesáhnout stovky. Visí tu i kometa a anděl, který nese stuhu s nápisem „Gloria in excelsis Deo“, což je citát z Bible a překládá se jako Sláva na výsostech Bohu.¹⁷² Nejprve si je stavěli sami pro sebe, pak je někteří začali ukazovat za peníze a to byl jen krůček k tomu, aby se vyráběly figurky a betlémy na prodej. Největší oblibu zažily betlémy v 19. století a na začátku 20. století. V každém kraji se stavěl trochu jinak a z jiných materiálů. Vyráběl se ze dřeva, papíru, ale i z plechu, ploché nebo trojrozměrné, vystřihovací, nebo se lisovaly ve formách z těsta, z chlebové střídy, sádry nebo papírové hmoty. Mohly být i keramické, skleněné, perníkové, čokoládové a mnohé jiné.

Mohou jen tak stát, ale mohou být i pohyblivé. Většinou se staví na první adventní neděli a nechávají se stát až do Hromnic.

Vánoční stromek: Někteří badatelé, jako je např. G. Wunderlich, si myslí, že vánoční strom má symbolizovat strom v rajske zahradě. Jiní, př. Sepp, zastávají názor, že má symbol v pohanské době, například ve skandinávských bájích a legendách se objevuje jasan Iggdrasil. Nebo se může jednat o posvátný strom germánského boha Wodana, jak si to myslí Wuttke. Nebo se může jednat o symbol křesťanství, je symbolem Světla, které nastane, až se Pán narodí. Tento názor zastávají Nickel a hlavně Cassel.¹⁷³ „*První vánoční stromečky se objevily na německém území v 16. století a říkalo se jim zimní máje.*“¹⁷⁴ K nám tento zvyk pronikl až na začátku 19. století, kdy roku 1812 se poprvé v Praze postavil vánoční stromek režisér Liebich, který působil ve stavovském divadle a tento zvyk si přinesl z rodného Bavorska. Postavil ho pro své přátele, oni mu na oplátku dali pod stromeček vyplacené dlužní úpisy.¹⁷⁵ Stromek se šířil pomalu, nejprve ho měla česká šlechta, pak měšťané v Praze a po dlouhé době i vesničané, ale do konce 19. století už patřil do každé domácnosti. Venkovští lidé zdobili stromeček většinou jablíčky, ořechy, cukrovím nebo ozdobami z papíru.

¹⁷² Srov. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*, str. 273.

¹⁷³ Srov. ZÍBRT, Č. *Veselé chvíle v životě lidu českého*, str. 514.

¹⁷⁴ VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 347.

¹⁷⁵ Srov. VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčeje*, str. 84.

Své místo měl stromeček na stole, za oknem a nechával se většinou až do Hromnic, což se postupem doby zkrátilo do Tří králů. Svíčky se na stromeček začaly dávat až v polovině 19. století poté, co byl vynalezen parafin, neboť do té doby stály mnoho peněz a tak si je mohl koupit málokdo. Na stromeček se mohly zavěsit i figurky z betlému. Hojně používané, tak jako dnes skleněné byly ozdoby, které se lisovaly ze směsi papíru, vaty a sádry. Používaly se i papírové, které se sypaly lesklou drtí. Skleněné ozdoby se začaly používat začátkem 20. století, používají se dodnes a Česká republika patří k jejich největším výrobcům. Zároveň s nimi se oblevily i prskavky, elektrické svíčky a ještě později čokoládové figurky ve staniolovém obalu. Stromky se používají i umělé nebo v květináči. Stavějí se také na náměstí, v roce 1570 byl první v Brémách, roku 1925 v Plzni, pravděpodobně. Před stromky se používala větvička nebo špička jedličky, která se věšela ke stropu na stůl, mohla viset i špičkou dolů, byla ozdobená, používala se tak do poloviny 19. století.¹⁷⁶

¹⁷⁶ Srov. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*, str. 350.

7. Důvody, proč zvyky mizí

Myslím, že jeden z nejdůležitějších důvodů bude to, že o dodržování zvyků nemají mladí lidé zájem. Navíc tu nebyla televize, ani kino, ani jiná podobná pasivní zábava, člověk se dříve musel pobavit sám. Navíc, většina mladých lidí se stěhuje do města, na venkov si lidé jezdí spíše odpočinout a ne za zábavou.

Jako další důvod uvedu to, že podle mne už není v rodině soudržnost. Zvyky se totiž předávaly z generace na generaci, a když rodina netráví volný čas pohromadě, nemá se co předávat.

Také se většina lidí, na rozdíl od minulosti, odklání od církevního křesťanství. Spousta svátků, jak jsem uvedla ve druhé kapitole, je církevního rázu. A ve víře já spatřuji něco, co dávalo lidem dohromady, co pomáhalo udržovat zvyky.

Na většině vesnic tyto zvyky také udržovalo zemědělské zaměření vesnice, to už ve většině případů také neplatí.

8. Pokus o obnovu dodržování zvyků

Pokusit se o obnovu dodržování zvyků budou muset hlavně lidé sami. Vypnout televizi a jít se aktivně účastnit.

Snaha také může vycházet od spolků, které se zajímají o dodržování zvyků, o tradice.

9. Závěr:

Tato práce si klade za cíl zjistit, zda mohou lidové zvyky přežít další milénium. Na jejím začátku jsem uvedla důvod ke vzniku zvyků. Je jich celá řada, ale tento důvod se mi zdá jako nejhlavnější.

Poté jsem rozdělila svátky podle toho, zda si prošly církevním přeznačením, nebo si zachovaly svůj lidový ráz.

Na to navazuje vysvětlení rozdílu mezi zvykem, pověrou a pranostikou, neboť tyto výrazy ve své práci často uvádím.

V hlavní části mé práce jsou představeny jednotlivé svátky, uveden pokud možno jejich původ, jeho obměna, která se s ním udála napříč staletími, jeho podoba dnes. Zároveň je ke každému svátku uvedeno několik zvyků, které se k nim vztahují. Zaměřila jsem se na region jižních Čech a proto uvádím co nejvíce zvyků, které jsou nebo byly zaznamenány v jižních Čechách. Snažím se jít nejdále do 18. století.

V mé práci je uvedeno několik zvyků, které se bohužel dochovaly jen na papíře, a proto jsem se v závěru své práce pokusila zjistit, které důvody mohly vést k jejich opuštění a jak zabránit tomu, aby se totéž neudálo s těmi nynějšími, neboť by to byla veliká škoda, ztratit i jen jeden další lidový zvyk.

Mě samotnou tato práce velice obohatila, protože budu již pro příště vědět, proč se svátky slaví tak, jak se slaví a pokusím se dodržet co nejvíce lidových zvyků to půjde.

10. Seznam použité literatury:

Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha: Církevní nakladatelství.
1979, 978 stran

ISBN neuvedeno

BONUŠ, F. *Mezi dvěma slunovraty.* Gottwalov (Zlín): Krajské nakladatelství.
1959, 39 stran

ISBN neuvedeno

ČERNÝ, J. *Poutní místa Českobudějovicka a Novohradska.* České Budějovice:
Bohumír NĚMEC – VEDUTA, 2004, 199 stran

ISBN 80 – 86829 – 03 – 0

ČERNÝ, J. *Poutní místa jižních Čech.* České Budějovice: Bohumír NĚMEC –
VEDUTA, 2006, 313 stran

ISBN 80 – 86829 – 19 - 7

FROLEC, V. *Vánoce v české kultuře.* Praha: Vyšehrad, 1989. 440 stran

ISBN 80 – 7021 – 018 – 4

Itinerarium Egeriae, Putování Egeriino. České Budějovice: Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích, 1999, 244 stran

ISBN 80 – 7040 – 338 - 1

JÖCKLE, C. *Slavná poutní místa.* Praha a Kostelní Vydří: Grafoprint – Neubert,
Karmelitánské nakladatelství, 1997, 191 stran

ISBN (GN) 80 – 85785 – 47 - 1

LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky.* Praha: NLN, 2004, 341 stran

ISBN 80 – 7106 – 525 - 0

PEJML, K. *Český lid ve svých názorech, obyčejích a pověrách*. Praha, Jos. R. Vilímek, 1941. 341stran

ISBN neuvedeno

ROYT, J. *Římov, Poutní areál s loretou a kalvárií*. Velehrad. 1995, 23 stran

ISBN 80 – 901836 – 6 – 2

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Praha: Academia. 2003, 647 stran

ISBN 80 – 200 – 1080 - 7

TOUFAR, P. *Český rok na vsi a ve městě, Leden – Srpen*. Třebíč: Akcent, 2004, 305 stran

ISBN 80 – 7268 – 276 - 8

Tříkrálová sbírka, Praha, 2004, Dostupné na WWW: www.charita.cz

VLČEK, P., SOMMER, P., FOLTÝN, D. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, 782 stran

ISBN 80 – 85983 – 17 - 6

VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. Praha: Albatros, 2004, 370 stran

ISBN 80 – 00 – 01356 – 8

VONDRUŠKA, V. *Církevní rok a lidové obyčeje*. České Budějovice: DONA, 1991, 96 stran

ISBN 80 85463 – 03 - 2

ZÍBRT, Č. *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha: Vyšehrad, 2006, 636 stran

ISBN 80 – 7021 – 624 – 7

11. Seznam zkratek

ap.	-	a podobně
atd.	-	a tak dále
atp.	-	a tak podobně
Ex	-	2. Mojžíšova, Exodus
J	-	Janovo evangelium
L	-	Lukášovo evangelium
Mt	-	Matoušovo evangelium
např.	-	na příklad
př. n. l.	-	před naším letopočtem
př.	-	příklad
resp.	-	respektive
Sk	-	Skutky apoštolské
str.	-	strana
sv.	-	svatý/á
tj.	-	to jest
tzv.	-	tak zvaný

12. Abstrakt

ZIMOVÁ, J. *Lidové zvyky jižních Čech: Mají šanci přežít nové milénium?*. České Budějovice 2009. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce M. Klapetek.

Klíčová slova: lidové zvyky, jižní Čechy, svatý, svátek, oslava, křesťanství, tradice, původ, legenda

Práce se zabývá lidovými zvyky jižních Čech, zda mají šanci přežít další milénium. Na začátku je definován původ a vznik zvyků, poté je uveden přehled svátků církevních a světských a rozdíl mezi zvykem, pranostikou a pověrou.

Hlavní část poté obsahuje popis jednotlivých svátků. Obvykle je vysvětlen původ svátků, možná modifikace která se s nimi udála během věků a jak vypadají v dnešní době. K tomu je uveden popis zvyků, které se k tomuto svátku vztahují. Svátky jsou řazeny podle běhu roku, od začátku roku až na jeho konec.

Cílem je zjistit, které důvody vedou k tomu, že lidové zvyky pomalu upadají v zapomnění a možnost, jak to napravit.

13. Abstract

Folk customs of South Bohemia: Have they a chance to survive in new millennium?

Key words: folk customs, South Bohemia, saint, feast day, celebration, Christianity, tradition, origin, legend

The work deals with folk customs of South Bohemia, if they have a chance to survive in new millenium. At the beginning I define the origin of folk customs, then I give an overview of religious and secular feasts and defference between custom, saying and superstition.

The main part includes the description of specific feast days. Usually there is an explanation of the feast day origin, possible modification, which happended during ages and what they look like today. Then the thesis brings customs description, which refer to this feast day. The feast days are ordered according to flow of the year from beginning of the year until the end.

The aim is to find out, which reasons lead to the fact, folk customs slowly die out and options, ho to prevent it.